Panait Istrati

CODIN

PANAIT ISTRATI

CODIN

1926

Înainte de a ne muta în curtea aceasta, locuisem mulți ani de-a rândul în Comorofca, la două sute de pași de aci. Așa era mama: se muta dintr-un loc, de îndată ce simțea că bârfelile încep să prindă rădăcini. Și încă, în ultimii zece ani, am trecut numai prin două mahalale: dar, când eram mic, se întâmpla să ne mutăm de două, de trei ori pe an.

Trebuie, oare, să vă mai spun ce prilej de înfrigurate bucurii erau pentru mine aceste schimbări de cartier? Nici chiar Paștele sau Crăciunul nu mi se păreau împrejurări atât de însemnate. Am cunoscut astfel mahalalele și ulițele cele mai caracteristice ale orașului nostru: pe cea rusească, pe cea evreiască, grecească și țigănească. Peste tot am făcut cunoștință cu moravuri și cu obiceiuri noi. Mama, care pățise atâtea în viața ei, de câte ori îmi vestea sărbătoarea unei mutări nou prilej de necazuri pentru ea — îmi spunea:

— Fiecare nație se roagă lui Dumnezeu în felul ei, dar toate îl batjocoresc la fel. Orice mutat o costa pe mama trei zile de lucru — fără să mai vorbim de oboseală, stricăciuni și alte neplăceri. Toate aceste neajunsuri o umpleau de mâhnire. Cu câteva săptămâni înainte de termen, cutreiera împrejurimile, cu nasul în vânt, pentru a zări enigmaticul afiș. Cuvintele „de închiriat" le deslușea ca și cum ar fi știut să citească. Pleca dis-de-dimineață, venea pe înserate și nu-mi aduc aminte să se fi întors vreodată fără să găsească locuința voită și fără s-o fi arvunit.

Ajunul mutării era o zi grea, când se curățau cele două odăi, care erau aproape totdeauna părăsite de fostul chiriaș, într-un hal de murdărie de nedescris. Apărea cu apă clocotită tot ce era lemnărie, ca să stârpească ploșnițele, scotea nenumăratele cuie înfipte în pereți, astupa cu săpun și pucioasă crăpăturile zidurilor și găurile șoarecilor, văruia pereții de două ori și lipea pe jos. Prefera totdeauna „casă cu pământ", fiindcă nu avea încredere în scânduri, care ascund cuiburi de ploșnițe.

În fine, în ziua sorocită, avea loc plăcuta călătorie în urma căruței cu bagaj, când mama ducea cu multă grijă cele două frumoase lămpi ale noastre, iar eu, ceasul deșteptător, Singurele lucruri pe cari mama nu le mai împacheta, în urma unui mutat buclucaș, memorabil pentru mine, când a găsit lămpile făcute cioburi și deșteptătorul stricat.

Aveam doisprezece ani; ne mutasem în noua noastră locuință, într-o zi ploioasă de aprilie. Seara, târziu, după ce așezasem lucrurile, de bine de rău, mama, sleită de puteri, se lăsă să cadă pe marginea patului, în tinda care slujea și de bucătărie, și-mi spuse:

— Așa, băiatu' mamii! Am făcut-o și pe asta… Ne-am coborât o treaptă mai jos… Iată-ne și în Comorofca, cea vestită prin „cuțitarii" ei. Dumnezeu să ne apere de rele! Dar a trebuit să viu aici, ca să economisim doi lei pe lună din chirie. Asta face douăzeci și patru de lei pe an, tocmai cât costă un rând de haine pentru tine. Vezi, să fii cuminte, dragul mamii, cum ai fost și până acum. În mahalaua asta, lumea e rea: să nu te împrietenești cu nimeni. Oamenii se omoară între ei, iar copiii își sparg capetele și își rup bruma de haine cari le mai au pe dânșii. Să nu te joci cu ei și nici să nu iei parte la încăierările lor: aș muri de supărare.

Mama era pe atunci foarte strâmtorată. În urma unei răceli, căpătată iarna trecută, zăcuse la pat mai bine de o lună și își cheltuise toate economiile. Dar cum o nenorocire nu vine niciodată Singură, când s-a însănătoșit, a găsit o parte din „casele" ei luate de alte spălătorese. Din pricina aceasta, rămânea fără lucru o săptămână pe lună, ceea ce însemna că trebuia să ne restrângem peste măsură, căci mama nu voia să aibă nici un leu datorie la băcan și nici să se împrumute cu un „braț de lemne" sau cu o „sită de mălai“ pe care totdeauna uiți să le dai înapoi. Afară de asta, ținea să mă îmbrace curat și să nu mă lase niciodată desculț. Cu toate că eram, cum se spune, „cu dăsagii în spinare“, făcea dânsa în așa fel lucrurile, că găsea totdeauna un proprietar care s-o primească cu copilul ei „cuminte" și cu cele șase găini ouătoare, pe cari „le ținea închise„. Fiindcă pentru mama, afară de mine, bucuria vieții sale erau găinile și puii pe cari îi hrănea cu fărâmituri și resturi de pâine ce le aducea de la „casele“ ei, precum și numeroasele flori din sacsii, pe cari le îngrijea dimineața și seara, vorbind totdeauna cu ele, lăudându-le pentru frumusețea lor sau întrebându-le despre pricina tristeții lor inexplicabile.

O dată pe lună, moș Dumitru și, la fiecare șase luni, moș Anghel, veneau să ne vadă, aducându-ne ce puteau și dânșii: lemne, mălai, fasole, dovleci, cartofi, vin și țuică. Unchiul Anghel, mai bogat, o întreba pe mama dacă are nevoie de bani, dar ea răspundea veșnic:

— Nu, frate, mulțumesc lui Dumnezeu. Omul când e muncitor și sănătos, nu duce lipsă de cele trebuincioase. Aceasta era starea noastră, când ne-am mutat în Comorofca, dar starea Comorofcei era mai rea, chiar și decât a noastră.

Înfățișarea mahalalei s-a schimbat puțin în ultimii zece ani. Pe atunci era un fel de maidan țigănesc și, totodată, singura mahala în care poliția nu

îndrăznea niciodată să pătrundă noaptea. Eu nu știam nimic din toate astea, dar am aflat cum stau lucrurile chiar din ziua instalării noastre.

Vecina din dreapta, o prietenă din copilărie a mamei, precum și buna văduvă care ne închiriase cele două odăi, veniră să ne ajute, luară masa cu noi și povestiră tot ce trebuia, ca să mă pună la curent cu viața de mahala. Ele o plânseră pe mama:

— Păcat, biată Joițo, că ai ajuns aici! E adevărat că n-ai fată mare, și nici flăcău care să se bată pentru ibovnicele din mahala. Dar aici e un loc tare rău, ca să crești un copil, chiar când e cuminte, ca al tău. Închipuiește-ți, dragă, că puștanii noștri se mândresc să urmeze pilda celor mari: la treisprezece ani, fumează, se îmbată, dezvirginează codancele și scot cuțitul pentru o nimica.

Toată ziua aceea, n-au făcut decât să descrie mahalaua, iar mama, temându-se să nu aud lucruri care „nu erau pentru copii", își încrunta sprâncenele și nu înceta să facă femeilor semn cu cotul, ori cu piciorul, ca să tacă.

Dar ceea ce m-a făcut să ciulesc urechile și mi-a deșteptat curiozitatea, a fost atunci când, seara, la ceai, au început să vorbească pe șoptite de vecinii noștri din stânga. Stam prea departe ca să pot auzi bine și nu voiam să fiu indiscret, ca să n-o supăr pe mama. Cele două cumetre holbau ochii și luau o înfățișare îngrozită, își mușcau buzele, oftau și dădeau din cap. Cuvintele: „mama Anastasia“, „Codin“, „biata femeie“, „bătăuș“ reveneau fără încetare în povestirile lor. Am înțeles că un om rău, numit Codin, ieșise din închisoare: că omul acesta era spaima mahalalei, căuta cearta unora și altora și dădea cu cuțitul. În seara aceea, m-am culcat îngrozit: mult timp n-am putut să adorm. Pereții răspândeau un miros sănătos de var proaspăt, dar din pardoseală — acoperită cu un strat prea gros de lut și balegă se ridica o duhoare nesuferită, care îmi făcea greață.

Primele zile în Comorofca n-aduseră nimic nou.

Mergeam la școală, care era departe. La prânz, mâncam în clasă, laolaltă cu alți copii săraci, care locuiau ca și mine la marginea orașului. Dar duminica următoare plecai în recunoaștere și descoperii o lume cu totul nouă.

Piața Comorofcei se înfățișa ca un teren vast, în amfiteatru, oval, cu două ieșiri la extremități: una spre abator — puțin umblată — cealaltă, spre cazarma de cavalerie, în direcția orașului și a portului. Piața avea o întindere de cel puțin două hectare și, de jur-împrejur, se înșirau în neregulă

casele mici cu fațadele văruite în galben, împroșcate cu noroi. Ferestrele erau vopsite albastru sau verde-aprins. Curți desfundate: porți și garduri aplecate. În mijloc era maidanul de gunoaie, movile de murdării, gropi și băltoace cu apă verde, în cari zăceau stârvuri de pisici, de câini, de găini și de purcei, pe cari le sfâșiau porcii mari, flămânzi, ce se bălăceau în mocirlă și scormoneau cu râtul. Ah, priveliștea aceasta nu-mi plăcea deloc! Casa noastră era la marginea ovalului, ce ducea la cazarmă și în oraș. Aproape în fața ferestrelor, în partea opusă rondului ce servea de teren de exerciții pentru cavalerie, se afla vestita cârciumă a văduvei Anghelina, pe care teribilul Codin o făcuse renumită și care a fost închisă de poliție, după a doua și ultima sa crimă. Acolo beau și jucau tineri, în ritmul unei caterince care urla jalnic un cântec nou: iar în fața cârciumii stăteau băieți de toate vârstele, îmbrăcați de sărbătoare, cu cămașă curată, fumau și mâncau semințe de floarea-soarelui — pizmuind pe cei dinăuntru, cărora le dădea mâna să joace și să se îmbete.

Era într-o după-amiază. Soarele, pe care până atunci îl socotisem un prieten bun, dogorea de rândul acesta deasupra gunoaielor, ridicând miasme îngrozitoare, mai ales din varza acră putrezită, care, odată cu venirea primăverii, se arunca în stradă cu butoaiele. Ochii mei, dezgustați, cătară spre abator, unde se vedeau în depărtare întinse câmpii înverzite. Alergai spre aceste câmpii.

Înaintea fiecărei porți, de-a lungul drumului desfundat, femeile pălăvrăgeau, stând pe vine și mâncând semințele pe care vânzătoarele lipovence le vărsau în poalele șorțului. Mă priveau stăruitor, ca pe o noutate: aveau dreptate: într-adevăr, eram singurul băiat curățel, încălțat și care purta guler. Zeci de copii, alergând pe maidan ca niște apucați, se jucau, cu capul gol, desculți, zdrențăroși, murdari, sfrijiți și răi. Am roșit până la urechi, zărind pentru întâia oară organele lor genitale, pe cari unii, în goliciunea lor, le lăsau să se vadă.

Abia părăsii ultimele case din mahala, că un aer proaspăt, cu miros de primăvară caldă și timpurie, mă învălui. Buruienile sălbatice crescuseră peste tot, vesele și îmbelșugate. Atunci băgai de seamă că între mine și abator era un șanț imens, urmă a vechilor fortificații ale Brăilei, pe unde trenul trecea, strâns între două coaste, acoperite cu iarbă și brăzdate de poteci. Într-o clipă, uitai tot dezgustul de maidanul Comorofcei. Luând-o pe una din aceste poteci, alergai vesel, cu brațele deschise, strigând:

— Ce frumos e aici!

În momentul acela, auzii că cineva mă fluieră din spate. Mă întorsei: un om întins pe iarbă îmi făcea semn să mă apropii. Mă dusei la el. Era un mahalagiu cam de vreo treizeci de ani, gătit în straie de sărbătoare, luxos chiar, aș putea spune, un lux baroc și popular.

De statură atletică și cu o înfățișare impunătoare, omul stătea rezemat într-un cot și îmi Surâdea binevoitor. Fața lui, deformată din pricina obrajilor prea mușchiuloși, avea o mulțime de urme de tăieturi lăsate de brici, sângerânde încă și pansate cu foițe de țigară. Mustața o avea neagră și tare răsucită: părul soios de unsoare parfumată și pieptănat mitocănește. Rămas în jiletcă, după ce-și aruncase haina în iarbă, părea mândru de pieptarul și manșetele vărgate cu galben și alb, precum și de vesta și pantofii lui brodați cu fir și lână multicoloră. Sub toraxul său herculean, era încins cu un brâu lat, de lână albă, din care ieșea mânerul unui cuțit vârât în teacă. Lângă el, o pălărie nouă și un ciomag noduros, de corn afumat.

Dacă n-ar fi avut niște ochi atât de cruzi și o talie de bătăuș, neobișnuită, aș fi zis că aveam în fața mea unul din acei numeroși muncitori din port, cărora li se spunea „vagonari" — crai, bețivani și zurbagii, în toate zilele de sărbătoare. Nu știu pentru ce, cu toată aversiunea pe care o aveam de viața lor plină de ticăloșii, mă temeam mai puțin de oamenii aceștia, decât de câte-o pușlama care zvârlea bine cu piatra — și mă simțeam atras de taina existenței lor zbuciumate, fără ca până atunci să mă fi apropiat de ei.

Mersei cu curaj spre omul care mă chema și-mi scosei pălăria.

— Spune-mi, piciule, o să fii așa de drăguț, să-mi duci biletul ăsta la casa de colo? Și fără să aștepte răspunsul meu, îmi arătă: Acolo, la stânga, a treia casă după colț: întrebi de Irina și aștepți să citească și să răspundă: da sau nu. Atâta tot. hai, du-te, băiatule, șterge-o…

Alergai cu plăcere.

La casa arătată, întrebai de Irina și îndată se arătă o fată foarte frumoasă, îmbrăcată de duminică, dar cu ochii plânși și cu privirea rea, bănuitoare. Îmi răspunse, întorcându-mi spatele:

— Voi vedea… nu știu, spune-i că nu știu…

Adusei răspunsul. Omul își mușcă buzele și scrâșni din dinți, în timp ce mușchii obrajilor se umflau, schimonosindu-i figura. Dar, numaidecât, pe urmă, pe față îi strălucea un surâs de călău cumsecade. Spuse cu voce domoală:

— Stai să-ți dau gologanul tău!

Scoase din buzunar o pungă de canava cu ciucuri și cu mărgele, din acele pe care le lucrează deținuții, și-mi întinse un ban de aramă.

— Mulțumesc, domnule, spusei eu, nu primesc…

Mirat peste măsură, lăsa să-i cadă mâna cu gologanul.

— Nu primești? De ce?

Fiindcă mama mi-a spus că nu trebuie să primești nimic, atunci când faci un servici cuiva…

— I-auzi d-ta! Asta e ceva nou pentru mine! Se așeză în capul oaselor. Ia spune-mi, micule, nu te-ai rătăcit cumva prin Comorofca? Cine e mama ta? Unde stați? Cum te cheamă?

Îmi veni să râd de mutra lui nedumerită și de potopul de întrebări cu care mă asalta. Fără să șovăiesc, îi povestii totul. Când îi spusei numele proprietăresei, izbi iarba cu palma lui grea și zise:

— Drace! Suntem vecini. Mă numesc Codin. Ai auzit tu de Codin?

Nu știu dacă bietul om îmi spusese numele său faimos ca să-mi facă plăcere: dar știu că eu m-am dat un pas înapoi, auzindu-l! Ăsta e Codin?…

Într-adevăr, avea înfățișarea renumelui său… Rușinat de mișcarea mea, vrusei să par liniștit, dar el băgă de seamă.

— Ah! — făcu el, și se ridică mare cât un coș de fabrică — și tu te temi de mine? Și pentru ce, hai? Spune-mi, băiatule, pentru ce? Ți-am făcut vreun rău, ție, sau maică-ti?

Nu puteam să-i spun că lumea zicea de el că e un ucigaș. Mă apucă de bărbie:

— Știi tu ce se cheamă să faci rău cuiva?

— Să-l faci să sufere, răspunsei eu.

— Nu, piciule… Nu știi. Răul, singurul rău este nedreptatea: prinzi o pasăre și o bagi în colivie, sau, în loc să dai grăunțe calului, te pui cu ciomagul pe el. Astea sunt nedreptăți. Mai sunt ele și altele. Și tu, te-ai speriat când ai auzit că eu sunt Codin? Vezi, mititelule, mi se pare că tu nu ești ca cei de pe la noi: ești primul copil pe care l-am auzit zicând că nu trebuie să primești bani, atunci când faci un servici. Să-ți trăiască măicuța! Știi că te învață lucruri frumoase? Aici, la noi, se întâmplă pe dos: cui îi dai un ban, îți cere doi… Mă simt fericit să știu că sunt vecinul tău. Un băiat așa de subțire ca tine!… Așa ceva, în mahalaua noastră, se vede mai rar decât elefanții.

— Și spui că te cheamă Adrian? Ei bine, Adriane, vrei să fim prieteni? Îmi vei spune și mie ceea ce Dumnezeu și maica ta te-nvață, iar eu îți voi

spune ce știu. Căci știu și eu multe, frate Adrian, dar sunt o vită, o vită care poate să spargă piatra cu pumnul.

Codin își învârtea în cap ochii lui mici, vii și inteligenți, și, cu toate că n-avea nimic plăcut în fața lui vânjoasă, osoasă și brutală, mă atrăgea totuși printr-o forță, o voință împotriva căreia nu mă puteam apăra. Dar ceea ce contribuia să îndulcească chipul acela cu fălci de fiară, dându-i o înfățișare, ca să zic așa, omenească, erau dinții săi albi, de o albeață și regularitate desăvârșită. Când se arătau dinții aceia, în râsul său deschis și scurt, răspândeau o lumină neașteptată, gonea teama și impunea încrederea.

Cele ce îmi spunea el despre delicatețea purtării mele, nu era nou pentru mine. Mă uimea însă dorința lui de a dobândi prietenia mea și nevoia de a apare în ochii mei altfel decât se vorbea despre dânsul. Pentru vârsta mea, eram un băiat dezghețat, dezvoltat și îndrăzneț. Îi răspunsei:

— Nu pot să-ți făgăduiesc nimic, înainte de a o întreba pe mama.

Păru întristat.

— Nu, spuse el. Dacă-i așa, mai bine să nu-i spui nimic: aș fi voit să judeci tu singur. Mama ta nu poate să gândească altfel decât toată lumea. Atunci, adio Adrian, și-ți mulțumesc pentru servici…

Se depărtă, târându-și ciomagul, cu haina pe umăr, cu brațele depărtate de corp, ca atleții.

Noaptea care a urmat acestei neobișnuite întâlniri, a fost plină de chibzuieli. N-am spus nimic mamei, eram foarte turburat. Prin firea mea, eram înclinat să mă apropii de persoane mult mai mari decât mine. Prietenia băieților de vârsta mea, care se adunau pentru a forma echipe de bătăuși, îmi era neplăcută. Vrăjmășia lor, față de oricine, era așa de firească, încât era de-ajuns ca un băiat din altă mahala să treacă pe la noi, pentru ca imediat să fie lovit cu piatra. Pe mama o înspăimântaseră, iar pe mine mă puseseră pe gânduri.

Din pricina aceasta sporise dorința mea de a-mi face prietenii alese. Mi se părea foarte firesc să fiu prietenul unei persoane de trei ori mai în vârstă decât mine. Iată pentru ce propunerea lui Codin venea cum nu se poate mai bine. Dar, Dumnezeule, omul acesta care trecea drept un bătăuș, acest fost pușcăriaș, de ce simțea el nevoia unei prietenii gingașe, când tot trecutul lui era încărcat de violențe? Și, din moment ce toată lumea o afirma, aceasta nu putea fi o născocire. Eram prea tânăr, ca să judec temeinic, mă munceam din greu ca să lămuresc întrebările pe care mi le puneam. De ce căuta el prietenia mea? Și ce-i păsa lui, dacă un băiat este delicat sau necioplit? Și,

mai ales, cum putuse el să-și dea seama de caracterul meu, dintr-un fapt atât de neînsemnat?

Eram foarte nedumerit, dar doream atât de mult să dezleg această problemă, încât mi-am pus în gând ca în zilele ce vor urma acestei duminici, să pândesc toate mișcările lui Codin. Aceasta ținu mai bine de o lună.

Seara, înainte de a se întoarce mama, eram afară. De cum se înnopta, cârciuma Anghelinei se umplea de muncitori din port, care veneau „să se refacă„. Încovoiați de muncă grea, plini de praf, cu umerii zdrobiți de saci, dar toți tineri și voinici, având în buzunar „zile“ de patru ori mai mari decât cele mai bine plătite zile de lucru, se „refăceau“ dând pe gât, pahar după pahar, un rachiu tare sau un vin îndoielnic. Fără întrerupere erau aruncate pe grătar grămezi de obleți vii, care răspândeau un miros îmbietor de friptură. Odată cu stelele se iveau lăutarii: pe urmă, o parte din cheflii, cei mai nărăvași, începeau o beție cumplită. Atunci, în mijlocul cântecelor și al jocurilor care făceau să se cutremure pământul, care răsturnau mesele, cu farfurii cu tot, „prietenii“ fără veste își aduceau aminte de dușmănii adormite, de insulte și răzbunări datorate. Își aduceau aminte, așa deodată, că o petrecere n-are haz, fără fălci rupte, capete sparte, câte un ochi scos sau câte un nas pocit. În sfârșit, duminica și zilele de sărbătoare erau cinstite cu sânge mai îmbelșugat, acela care țâșnea dintr-o inimă atinsă de vârful cuțitului, sau care curgea cu mațe cu tot, dintr-o burtă spintecată.

Codin nu lipsea niciodată din mijlocul acestor „partide„. Lua parte, dar în felul lui. Mai întâi, el era „uriașul portului“, era Codin: prin talia lui de doi metri, prin capacitatea lui de muncă, prin tăria lui la bătaie, prin anii lui de pușcărie, dar, totodată, și prin „înțelepciunea" lui (vă rog să nu râdeți), prin „valoarea lui morală".

Această „valoare morală" era tălmăcită de mahala în felul ei. Cei ce-l cunoșteau, spuneau: „Nimeni nu știe să spintece o burtă sau să înjunghie o inimă, pe mai bună dreptate decât Codin„. Sau: „Codin nu e de temut: nu e un târâie-brâu“. Într-adevăr, am văzut aceasta eu însumi: Codin era cel din urmă om de care să te îngrozești, dar cel dintâi de care trebuia să te temi.

Mânca și bea „cât șapte“ iar acești șapte la un loc, fără arme, nu l-ar fi putut doborî. Tăcut ca un urs, sta în fața cârciumii, cu piciorul pe un scaun, cu o floare de mușcată la ureche, și curat îmbrăcat — deși descărnase el singur două vagoane — făcea să dispară în gura lui de cimpanzeu, cu o eleganță de căpcăun, zeci de obleți și alte zeci de bucăți de ficat prăjit, golea

cinci litri de vin, „cât ai țesăla un cal“, sau „ai scărpina o muiere", iar în vremea asta, nu pierdea o notă scoasă din vioara care-i miorlăia la ureche, nici o intonație din cântecul plângăreț al prietenului său Alexe.

Alexe? Faima acestuia nu era atât de mare ca a lui Codin: era cunoscut însă pentru prietenia ce-l lega de Codin. Nu puteai să rostești numele unuia fără ca, numaidecât, să te gândești la celălalt. Ba mai mult: după cum șarpele cu clopoței își trădează prezența după zgomotul pe care îl face cu coada, tot așa Codin, în toropeala nopților de vară, se anunța de departe trecătorilor pașnici, prin vocea feminină, urcată, dar răsunătoare și frumoasă a lui Alexe — Fiindcă se știa că Alexe nu cânta niciodată decât pentru Codin.

Plăpând, viclean și iute ca o veveriță, Alexe, mult mai tânăr decât prietenul său, de o frumusețe searbădă, lipsită de bărbăție, se ținea nemișcat și cataleptic, tot timpul cât cânta, rezemat de umărul lui Codin. Cu ochii închiși, cu gâtul întins, cu țigara uitată și consumându-se între degete, Alexe nu mișca nimic din trupul său, afară de buze, de bărbie și de mărul lui Adam, care funcționa ca și culisa trombonului. Această atitudine era atât de caraghioasă, încât mulți din cei de față aveau prostul gust de a râde: gustul acesta le trecea, de obicei, atunci când primeau un pahar de vin în plină față, de la Codin, în semn de avertisment: după acest gest generos în favoarea unui biet neștiutor, Codin îi arunca în cap tot ce se găsea pe masă. Cu prietenia lui Codin se mândreau mulți bătăuși. Într-adevăr, el împrumuta multora, atunci când credea de cuviință, pumnul său, înarmat câteodată cu ciomagul lui groaznic (dar niciodată cuțitul). Totuși, nimeni nu-și amintea să fi văzut la masa lui — masă de cinste! — pe alt comesean afară de singurul său prieten, Alexe. Era mare cinste să poți măcar ciocni cu Codin și să stai la masa învecinată.

Amestecat printre băieții de mahala (fără să fiu din banda lor), mergeam, ca și ei, să văd spectacolul gratuit pe care îl dădeau oamenii aceștia, care își împărțeau viața între o muncă grea și o petrecere adesea îngrozitoare. Mergeam împreună, dar cu scopuri deosebite: ei, ca să învețe cum se bea vârtos, cum se înjură și cum se bate: eu… Ce căutam eu oare în mijlocul acestor eroi? Nici eu nu știam pe-atunci prea bine, dar puteam fi văzut în fiecare seară, rezemat de unul din salcâmii care mărgineau trotuarul cârciumii, urmărind toate mișcările lui Codin. Când acesta m-a zărit pentru întâia oară, ascuns în dosul copacului, mi-a făcut cu ochiul, surâzând ca un

taur binevoitor, și a dus degetul la gură, ceea ce însemna: „Ce știi tu, rămâne între noi!"

După acest prim contact public, de câte ori mă descoperea printre gură-cască, mă saluta pe furiș, ducând un deget la borul pălăriei. O dată, fiindcă îndrăznisem să mă așez și eu la capătul uneia din băncile cârciumii, pe care le acaparaseră micile pușlamale, unul din ei mă ghionti și mă trânti jos. Vai de el, sărmanul! Codin sări ca o panteră, îl înșfăcă de mijloc și, după ce îl ridică cu o mână sus de tot, îi dădu drumul ca unui burduf de brânză. Dintr-o dată, devenii celebru în toată vecinătatea. Codin, vestitul Codin ținea la mine! Eram deci cineva de temut!

Îi datoram deci o vizită de mulțumire. I-o făcui.

În viața mea de școlar, numai joia era mai frumoasă decât duminica, fiindcă, în tot timpul săptămânii, nu aveam alte clipe atât de lungi și de plăcute în care să fiu în întregime stăpân pe mine și pe lumea mea. Și aceasta, nu fiindcă mama m-ar fi împiedicat vreodată să mă duc acolo unde aș fi voit, ci pentru că știam că duminica și în zilele de sărbătoare ea era fericită să-și petreacă ceasurile de odihnă în tovărășia mea. Stând, deci, toate duminicile acasă, nu-mi rămânea decât joia ca să mă îmbăt cu acel har dumnezeiesc care este conștiința de-a fi cu totul liber, descătușat chiar de dragostea tiranică a mamei. De obicei, portul și Dunărea erau ținta plimbărilor mele preferate de joi. Vara, portul mă atrăgea pentru munca uriașă care se depunea acolo: mi se părea că toată această frământare de ființe și de lucruri trăia numai pentru plăcerea mea. Iarna, prin impunătoarea singurătate a cheiurilor deșerte, prin albeața neîntinată și, mai ales, prin înspăimântătoarea oprire a fluviului sub zăbranicul său de gheață. Și, totdeauna, fără să mă grăbesc, fără să alerg, ba întârziind dinadins momentul în care trebuia să am în fața mea priveliștea îndelung dorită, mă îndreptam către țintă, trăind cu intensitate fiecare clipă.

În dimineața aceea, îmi lipsea însă pacea sufletească obișnuită și asta numai fiindcă mă duceam să caut pe Codin, fără să știu de ce. Îmi dădeam seama că nevoia de a-i mulțumi nu era decât un pretext. De mult simțeam o aprigă dorință de a privi încă o dată în ochii lui mici și aprinși.

Coborâi prin vadul Danubiului și începui să merg de-a lungul nenumăratelor „poște" de încărcare, unde oameni-furnici cărau grânele către hambarele plutitoare. Cercetai cu de-amănuntul fiecare „poștă“ la ducere și la întoarcere, fără să-l găsesc pe Codin. Să lucreze, oare, printre magazii? Nu aveam chef să-l caut atât de departe și, dezamăgit, mă așezai pe o bârnă,

aproape de ultima „poștă“, cu spatele la muncitori și cu fața spre fluviu. Timpul era foarte frumos, dar faptul că nu-l găsisem pe Codin, îmi stricase toată plăcerea. Așa că mă plictiseam la soare, urmărind cu privirea o coropișniță care, Dumnezeu știe cum, își părăsise grădina și ajunsese până la mine, când, deodată, o pietricică de prundiș se rostogoli la picioarele mele. Mă întorsei și-l văzui pe Codin, la zece pași de mine — dar, Dumnezeule, în ce hal era! Abia l-am recunoscut. În izmene, ca toți hamalii, desculț și cu capul înfășurat într-o basma, pieptul și brațele lui păroase n-aveau nimic omenesc, ci semănau mai curând cu ale unui urs.

Mă ridicai, iar el, mulțumit că mă vede, se apropie cu un pas sprinten și îmi întinse mâna sa, în care a mea se pierdu ca într-o oală:

— Salutare, fratello! spuse el cu o voce dulce, care în gura lui răsuna cam așa: „Sunt un miel care se hrănește cu lupi".

— Am venit să-ți vorbesc, domnule Codin! zisei eu la iuțeală, atât mă temeam să nu-i întorc spatele și să fug.

— Ah! exclamă el, ștergându-și cu batista sudoarea de pe corp. Vrei să-mi vorbești? Ei bine: nu primesc.

Rămăsei uimit. Îl privii. Eram mare pentru vârsta mea, totuși Codin era atât de înalt, încât mă durea ceafa, uitându-mă la el.

— Nu primești? De ce?

— Pentru că dacă tu ai o mamă care te învață lucruri frumoase, și eu am una — viața mea — care mă învață, când poate, lucruri tot atât de frumoase. De pildă, că nu trebuie să te porți cu un prieten ca un judecător de instrucție, cum faci tu, numindu-mă „domnule" și spunându-mi „dumneata".

— Nu știam…

— Să știi, fratello! La pușcărie și între prieteni nu se spune „dumneata". Așa că, zi-mi Codin.

Cu aceste cuvinte, mă luă de umeri și mă scoase afară din vuietul portului. Abia simțeam brațul lui rezemându-se pe umerii mei: ai fi zis că e brațul unui copil.

— De ce mă cauți, Adrian? Te întreb, deși te așteptam.

— Adevărat? spusei eu, fericit. Cum asta?

— Uite așa: te așteptam …

Pentru întâmplarea din seara trecută?

— Pentru multe: tu ești slab, acolo unde eu sunt tare și ești tare, acolo unde eu sunt slab… Nu-i așa, fratello?…

Râsei și aprobai din cap, dar aceasta mi se păru mai degrabă o glumă. Dacă ar fi adăugat: „Ne vom sprijini unul pe altul", m-aș fi simțit strivit pe loc.

Eram pe malul apei. El își spălă picioarele și corpul până la brâu, apoi luă, de sub o barcă răsturnată, o legătură din care își scoase hainele și se îmbrăcă.

— Nu mai lucrezi, Codin?… spusei eu, tutuindu-l cu îndrăzneală.

— Nu… mi-am trecut sacul…

Se pieptăna, privindu-se într-o oglinjoară de buzunar.

— La ora nouă, îți treci sacul?

— Da, uneori. Te miră?

Într-adevăr, aceasta mă miră. „Sacul" era munca cea mai bine plătită. Știam că pentru a-l „apuca" dis-de-dimineață, se dădeau lupte, și că, cei slabi, dacă nu „li se trecea sacul", rămâneau fără lucru. Dar cine oare își trecea sacul la nouă, după ce-l luase din zori?

Căutam explicația în ochii vii ai lui Codin. Îmi răspunse șiret, periindu-și mustața:

— Nu-mi place să muncesc decât pe răcoare.

— Nu-i acesta adevărul, Codin! …

— Ei, mânzule, dacă vrei să știi adevărul, vino cu mine într-o zi, pe la patru dimineața, și o să vezi cum se împart sacii… Atunci vei cunoaște adevărata înfățișare a lumii.

Ațâțat, strigai:

— Mâine vreau să văd! Pe urmă, gândindu-mă bine, adăugai. Există o piedică: cum voi putea ieși, fără să fiu văzut de mama? Trebuie doar să trec prin odaia ei.

Codin întrebă:

— Te culci în camera de la stradă, nu? Ei bine, te voi scoate pe fereastră…

— Dar ferestrele au drugi!…

— Ah, drugii! spuse el disprețuitor. Numai mamă-ta să nu aibă obiceiul să se uite în odaia ta, înainte de a pleca la lucru.

— Nu, pleacă chiar foarte încet, ca să nu mă trezească.

— Bun de tot!… Atunci pe mâine, fratello. Dar… parcă voiai să-mi spui ceva?

— Da… Dar lasă pe altă dată, când vei fi mai puțin grăbit…

— Bine! Și… Știi… Nici o vorbă!

Spunând aceasta, își duse arătătorul mâinii stângi la gură, în timp ce cu dreapta o strânse pe a mea, călduros și gingaș.

Bucuria, turburarea și grija de a mă trezi la timp, m-au făcut să petrec o noapte agitată. Auzisem bătând aproape toate orele, apoi cântecele cocoșilor și gălăgia bețivilor. Eram gata îmbrăcat, când zorile îmi luminară fereastra. Puțin după aceea, Codin se opri în fața ei și o astupă de tot cu corpul lui de uriaș. Deschisei și încercai să mă strecor printre gratii. Cei doi drugi nu cereau decât să fie puțin lărgiți. Codin abia îi atinse cu mâinile, și cedară, ca și cum ar fi fost din cauciuc. După ce trecui, îi îndreptă la loc.

Era răcoare… Pretutindeni porțile se deschideau și salahorii se îndreptau grăbiți spre port. De departe, se auzeau căruțele coborând vadurile, cu un zgomot ritmic și impresionant.

Codin părăsi strada Carantinei și începu să urce poteca ce înconjoară pe la spate, cazarma de cavalerie și trece pe lângă movila de bălegar a regimentului. Aici platoul e drept deasupra Dunării: nu este frecventat decât de soldați. E locul nesfârșitelor grajduri și al depozitelor de nutreț.

Santinelele, cu pușca la umăr, făceau de gardă, tăcuți. Codin se opri.

— Să așteptăm aici puțin, spuse el încet. O să vie Alexe! Îl știi pe Alexe! A îmbrăcat de trei ani haina dracului… Din fericire, face cu schimbul. Așa mai merge. Nu stă decât o săptămână, pe lună, la cazarmă. Acum trec pe la el, fiindcă ar putea să aibă nevoie de bani sau de tutun. Înțelegi, mânzule: gura e cea mai mare nenorocire a omului, cere mereu!

Codin vorbea cu voce caldă, dar fața lui era încruntată. Ochii-i păreau iarna, dușmănoși. Mă siliră să întorc capul.

Eram prin iunie… În fața ochilor noștri, răsăritul își pierdea culoarea purpurie și scălda pământul într-o lumină dulce și mângâietoare. jos, portul începea să se vadă limpede. Deodată, o trompetă rupse tăcerea cu sunetele sale metalice. Tresării, ca și cum aș fi fost împuns în inimă, și un val de bucurie mă cuprinse. Gornistul, înfipt în mijlocul curții, avea instrumentul îndreptat către soarele ce strălucea în dosul sălciilor din mlaștini, și nesfârșitele modulațiuni ale Deșteptării păreau tot atâtea laude aduse zilei care se năștea. Îmi oprii respirația… Imnul acesta matinal făcea să-mi vibreze tot corpul. Soldatul îmi părea un erou răzbunător: răsunetul apelului său domina în așa măsură viața, încât îmi închipuiam că tot universul îl asculta! Când goarna încetă, mi se păru că inima mi se rupe și se rostogolește în pântece. Izbucnii în plâns.

Umilit că slăbiciunea mea avusese un martor, care, fără îndoială, va râde de mine, întorsei spatele lui Codin. Dar, surpriză! Punând mâna pe umărul meu, o mână de plumb pe care cu greu o suportam, el îngână cuvinte sugrumate de lacrimi:

— Fratello… fratello… vezi?… Nu-ți spuneam… ieri… că și eu. .. Și eu sunt slab! Fratello, nu-mi întoarce spatele…

Când ajunserăm între marile magazii cu fațadele întunecate și cu porțile zăvorâte, de pe linia a treia a portului — linie ocupată de un nesfârșit lanț de vagoane cu cereale — încă nu se luminase bine. Sondorii rupeau plumburile, împingeau cu iuțeală porțile și săreau dintr-un vagon într-altul, ca niște veverițe, având în mână micile sonde, nu mai mari decât niște eprubete, iar buzunarele pline de mostre. În fața unui depozit cu poarta căscată și neagră, o mulțime înghesuită, nerăbdătoare, urla să fie primită la lucru, cu o furie care îmi amintea grohăitul porcilor în fața jgheabului. Un om cu mutra posomorâtă și cu glasul tunător, suit pe o grămadă de saci, forma „poștele" și le trimitea la muncă. Dând din coate cu putere și înjurând năprasnic, cei mai voinici se impuneau și izbuteau să „apuce sacul", pe când cei piperniciți se învârteau neputincioși, strigând că stau de mult fără lucru și că s-au săturat.

Codin mă lăsă câteva minute să privesc această gloată, apoi, luându-mă de braț, îmi șopti la ureche:

— Aici vătaful își alege oamenii pe sprânceană, numai dintre ai lui, cei cari îl lingușesc și îi plătesc să bea. Sunt mulți nenorociți cari așteaptă rândul, de la două dimineața. Înțelegi, trebuie să se mulțumească cu ce „cade", fiindcă sunt slabi. N-au pumnul destul de greu ca să facă, uite așa…

Și, cu fața întunecată, cu fălcile strânse, porni domol, ca un elefant, spre mulțimea gălăgioasă. Mă urcai repede pe scara unui vagon și privii. Fără să spună un cuvânt, își croi drum printre trupurile omenești ca printr-un tufiș de stuf. Zărindu-l, vătaful își potoli glasul și mișcările, iar pe figura lui se ivi un surâs. Îl văzui întinzând lui Codin o mână, pe care acesta abia o atinse, dar n-am putut auzi nimic din cuvintele lor, atât era zgomotul de asurzitor. Din ce în ce mai uimit, îl văzui pe Codin chemând mai mulți hamali amărâți și distribuind fiecăruia câte un sac, pe care ei îl apucau ca pe-o pâine caldă. Alții strigau:

— Și mie, Codin, și mie, că-mi mor copiii de foame!

Codin, cu fălcile încleștate, se uita încruntat în jos, îl examina o clipă și-i arunca sacul, în timp ce vătaful turba și tăcea chitic. Când termină, Codin

ieși din mulțime și mă luă cu el într-un loc singuratic:

— Frate Adrian, acum poți să te duci la școală și să spui profesorului tău ce-ai văzut aici. Într-un sfert de oră, ai învățat mai mult decât în zece ani de școală. Ai văzut adevărata față a lumii!…

Voi să mă părăsească. Îl luai de mână:

— Codin, ești mulțumit?

— De ce să fiu mulțumit?

— Că poți face binele.

Își plecă fruntea lui strâmtă și încruntată și spuse ursuz:

— De ce mă întrebi asta?

— Ca să știu dacă ești bun.

— Nu! Nu sunt nici bun, nici mulțumit.

— Dar binele pe care îl practici te face iubit, și trebuie să te îmbuneze.

— Sfinte Dumnezeule! țipă el, cu pumnii strânși. Ești un dobitoc! Binele pe care-l faci, nu înseamnă nimic, fiindcă dragostea interesată nu ține de cald!… Așa că nu mă iubește nimeni! Dimpotrivă, sunt dușmănit cu ură de moarte!

Își acoperi cu mâna fața lui roșie, furioasă, ca și cum ar fi fost cuprins de rușine: în clipa următoare, reluă liniștit:

— Ah! sărmane prietene, iartă-mă! Te-am supărat, nu? Am făcut-o, fiindcă m-am necăjit că nai înțeles nimic.

Nu, nu înțelegeam nimic. Eram turburat. Codin își făcu o țigară, o aprinse și trase cu putere în piept. Lăsând apoi să iasă fumul, deschise o gură enormă, care îi dădu o înfățișare de urangutan. Deodată, ca și cum ar fi voit să mă bată, mă apucă cu o mână de umăr, iar cu cealaltă îmi arătă pădurea de sălcii care se zărea pe malul din față, și-mi spuse:

— Vezi colo? Ei bine! cred că acolo sunt oameni care mă iubesc fără nici un interes!…

Cuvintele din urmă le rostise apăsat, dar, încă o dată, nu înțelegeam ce însemnătate putea să aibă aceasta. A fi iubit, cu sau fără interes, era pentru mine chinezește — nu mă gândisem niciodată la aceasta. Știam că mama mă iubește, și-mi era de-ajuns.

— Înțelegi? mă întrebă el.

— Aș vrea să văd în ce chip sunt oamenii aceia buni cu tine.

— Când vei voi, fratello!

— Numaidecât!

— Și școala?

— Nu mă mai duc.

După un ceas eram în mijlocul Dunării. În barcă se aflau o damigeană de zece litri cu vin, un clondir de un litru și jumătate de țuică și trei kilograme de mălai. Codin, în cămașă, cu capul gol, cu mânecile suflecate până la umeri, vâslea. Barca noastră luneca în susul apei, mai repede decât acelea care coborau. Lopețile se îndoiau, mă așteptam ca, dintr-un moment în altul, să le văd rupându-se.

Dar ceea ce mă înfricoșa peste măsură, era fața lui lucitoare, care, în tăcerea ei, trăda o bucurie aproape bestială. Din când în când, ochii lui, de obicei nestatornici ca două picături de argint viu, oprindu-se asupra mea cu o pironeală ciudată, mă făceau să cred că sunt prada unui căpcăun din basmele bunicii, care, înainte de a-și vârî prizonierii în frigare, îi îngrășa cu nuci și cu miez de pâine. Înspăimântat, îi strigai:

— Râzi puțin, Codine!

El râse. Teama îmi dispăru, de îndată ce se iviră dinții lui frumoși care îi îmblânzeau figura.

Codin o luă pe brațul Măcinului, vâsli încă un sfert de ceas și opri într-un loc Singuratic de pe malul Ghecetului, unde coborârăm. Acolo, ca un copil care târăște după el un cal de lemn, Codin apucă cu o singură mână lanțul bărcii și o trase pe uscat.

La mica gospodărie ce se găsea cam la o sută de pași de mal, cel dintâi salut ne veni de la o haită de câini. Ne-ar fi sfâșiat, desigur, dacă nu ne-ar fi scăpat stăpânii, un bărbat și o femeie, care păreau să aibă vreo cincizeci de ani, sărăcăcios îmbrăcați, cu obraji zbârciți și blânzi.

— Vezi, Codine? făcură ei bucuroși. Câinii nu te mai cunosc! Asta înseamnă că ne-ai uitat.

În timp ce ne Strângeam mâinile, femeia, mai vorbăreață, întrebă, mângâindu-mă părintește pe păr:

— Dar mânzul ăsta al cui e?

— Al noii vecine, o mamă care trebuie să fie o sfântă! răspunse Codin.

— Dumnezeu să-i dea sănătate!

Ne așezarăm în jurul unei mese ce se găsea între patru sălcii plângătoare, ale căror trunchiuri, îndreptate în patru direcții opuse, păreau că se roagă cerurilor să le trimită un râușor. Codin scoase din traistă sticla cu țuică și umplu paharele. Șovăii să beau.

— Bea, fratello! Îmi strigă Codin. Bea fără frică! Dacă ești prost, te vei face și mai prost, și nu va fi nici un păcat; dacă însă ai o inimă de foc,

picătura aceasta de viață o va aprinde… Bea fără teamă, fratello!

Băui — în timp ce ei vorbeau de una și de alta și în timp ce eu priveam curtea neîmprejmuită, în care mișunau găini, gâște și porci — și aș fi băut mereu, dar mă oprii. Mă oprii, fiindcă mi se părea că sălciile își iau tălpășița către fluviu, pe când o stranie poftă mă cuprinse de a săruta porcii și gâștele în balta lor.

Femeia se ridică:

— Vă las, dragii mei… Am o vacă greu de muls, din pricina mușcăturilor pe cari i le-a făcut vițelul la uger. Ugerul e numai o rană… O să încerc să mai storc ceva lapte din ea, sărmănuța.

— Viu și eu, spusei.

În grajd, femeia mulgea și vorbea singură:

— Și zi, mama ta e spălătoreasă… Și poate să te îmbrace așa bine? Biata femeie! De câte s-o fi lipsind! Eh, lumea e plină de necazuri!

Se înghemuise sub ugerul vacii și îi ungea țâțele cu seu: pe urmă, încetișor, mulgea laptele într-o găleată.

— Vezi, băiețașule, trebuie să fii recunoscător mamei tale… N-au toți norocul tău… Nu te duce mai departe: uite, Codin a fost bătut și chinuit, când era copil. Părinții lui nu erau săraci, aveau pământ… dar dracul și-a vârât coada: ajunseră așa de calici, că-și mâncau de sub unghie. Și bietul copil suferea, Fiindcă, și părinții, și vecinii îi spuneau că e urât. Da, era urât, avea un cap de maimuță, umflat ca un cimpoi, dar, Doamne Dumnezeule, ce vină avea el!… Râdeau de el, de dimineață până seara. Asta doare. Băiatul s-a înrăit. La treisprezece ani, părinții nu mai puteau să-l bată, și veni rândul lor să fie bătuți, căci Cel-de-Sus nu lasă nici o faptă fără răsplată. Cum erau bătrâni și sfrijiți, Codin îi lua de chică și-i zvârlea afară, în vreme de iarnă. Mă duceam să-l rog: „Codine, flăcăul mamei, fie-ți milă de ei, că ți-au dat viață! E drept, au fost răi cu tine, dar Dumnezeu nu vrea să fii și tu ca ei. Fii bun, mielușelule, fii milostiv!" Avea suflet și-i primea din nou în casă.

Apoi, nu l-am mai văzut, timp de câțiva ani. Pe noi, în vremea asta, ne-a lovit o mare nenorocire: băiatul nostru cel mare îndrăgea o fată, dar dânsa s-a măritat cu altul și el s-a împușcat cu pușca lui de vânătoare! Atunci ne-am retras aici ca să ne rugăm în tăcere. Și iată-l pe Codin că se arată! Avea optsprezece ani, era voinic ca un taur și muncea într-o echipă de lucrători la facerea șoselei. Eh, câte lucruri triste!… Toți îl urau, din pricina tăriei lui!… Erau și din aceia cari râdeau de urâțenia lui… Sfinte Dumnezeule! Le rupea coastele cu un singur pumn… Dar știa el că mulți îi purtau sâmbetele! Și

atunci, pentru a nu fi luat din somn, trecea „brațul" înot, cu hainele colac deasupra capului, și se culca în bălți. Într-o noapte, patru din dușmanii lui trec gârla și-l caută pe Codin ca să-l omoare. Dragul meu băiat, a doua zi au găsit pe unul din ei lat, cu un lighean de mațe ieșite din burtă. Codin îl simțise, era și lună plină, și a ucis, apărându-se. Judecătorii l-au achitat. Dar ascultă: doi ani mai târziu a omorât un om pe care-l prinsese în patul iubitei lui! Atunci, Dumnezeu l-a pedepsit pe Codin. Zece ani a tăiat sare în ocnă. Oamenii îi spun „ocnașul". N-au dreptate. Dovadă e că Dumnezeu e bun cu el și-i trimite acum un înger nevinovat, ca tine, ca să-i ție tovărășie.

Codin mă chemă afară, pentru a merge să căutăm o rață sălbatică prin scorburile sălciilor. Ne-am întors la prânz, bășicați de țânțari. Atunci ne-am pus pe un ospăț împărătesc: șaisprezece ouă de rață în untură, borș pescăresc, o știucă lungă cât o vulpe, o găină cu mujdei și zece litri de vin — din care numai Codin bău jumătate. Apoi ne-am despărțit. La unu după-amiază treceam Dunărea, pe un zăduf mare.

Pe fața lui Codin curgeau șiroaie de sudoare. Prin deschizătura cămășii sale, umflată de vânt, vedeam pieptul lui cu păr lung și negru: ai fi zis un urs în cămașă. El lăsă un moment lopețile și răsuflă adânc. Îi spusei privindu-l drept în ochi:

— E adevărat, Codine, oamenii aceștia țin mult la tine.

— Nu-i așa? izbucni el. Cu toate astea, nu le-am făcut nici un bine. Altora da, cum sunt cei de azi-dimineață: lor, nimic.

— Și nu știi pentru ce țin la tine?

— Nu!… Nu știu pentru ce țin la mine!

Veniră vacanțele. Mă înțelesesem cu Codin să nu ne arătăm niciodată împreună în mahala, pentru a o cruța pe mama, care nu știa nimic. Dar puteam acum să mă duc nestingherit să mă așez pe băncile cârciumii Anghelinei și să-mi privesc prietenul în voie: de la intervenția lui neașteptată, nimeni nu mai îndrăznea să mă atingă. Și iată cum, într-o duminică seara, am fost martorul celei mai grozave încăierări pe care o văzuse vreodată mahalaua.

Pe la cinci, cârciuma era înțesată de bețivani. O bună parte nu făcea decât să prelungească cheful început în ajun: Codin era dintre aceștia. O bandă de vreo zece inși îl întovărășea, dar el, ca totdeauna, era numai cu Alexe la masă. Vinul curgea: grătarul trimitea valuri de obleți fripți: doi țigani obosiți scârțâiau încetișor, din vioară sau din cobză, cu sau fără

acompaniament de voce. Un cântec nou circula în oraș. El se potrivea atât lui Codin, cât și frumoasei și posacei lui iubite. Alexe repeta fără încetare:

Geaba ai sprâncene multe, Că le ții posomorâte. Mai bine puțintele, Să mă uit cu drag la ele.

Geaba mă mai duc acasă, Că n-am nevastă frumoasă. Nici nevastă, nici copii, Bărbat fără căpătâi."

Rezemat pe ciomagul său de corn, cu cureaua pe după mână, Codin asculta, bea și tăcea, dar se simțea măgulit, când banda lui îl saluta cu chiote de veselie. Toți erau bine îmbrăcați, deși aveau hainele pătate. Purtau pălăriile pe ceafă, pe frunte sau pe-o ureche, iar unii țineau între dinți o mușcată. Mulți lăsau să li se vadă cuțitele la brâu, alții le aveau ascunse sub vestă. Cu toate astea, atmosfera era calmă. Când, uimire: patru trăsuri încărcate, ducând doisprezece tineri, însoțiți de trei lăutari, cotiră colțul străzii Crivița și se opriră în fața cârciumii. Toți coborâră. Gălăgia lor pusese mahalaua în picioare. Toate femeile apărură pe la porți.

Era cu ochi și sprâncene: „prietenii" din Atârnați (mahala tot așa de vestită ca și Comorofca) veneau să se răfuiască cu ai noștri, pentru vreo ciomăgeală mâncată cândva și nerăzbunată. Nu ascundeau nimic. Îndrăzneți, obraznici, provocatori, cerură să bea… Nefiind nici o masă liberă, fură serviți pe scaune. Ei se mâniară și veniră să ia o masă, care fu, ca din întâmplare, una din mesele ocupate de oamenii lui Codin. Acesta tuși liniștit, și-și luă o poziție de apărare. Cei doi jăvlani, care păreau să fie conducătorii noilor-veniți, tușiră și ei, fiindcă șefii sunt totdeauna foarte demni. În vremea asta, gloata striga țiganilor:

— Cântați, leproșilor! Ce?… Ați înlemnit, fiindcă v-am adus în cuibul secăturilor ăstora de comorofceni?

Codin tăcea mereu. Ochii tovarășilor lui erau la el, fiindcă el era cel dintâi care primea insultele.

Unul spuse:

— Se-ngroașă gluma!

Fricoșii, ca și cei pe care nu-i priveau aceste lucruri, o șterseră. Rămaseră față în față numai cele două cete, hotărâte la orice. Noi, băieții, ne depărtarăm ceva mai încolo, ca să facem loc. Anghelina strângea în grabă paharele și sticlele, iar birjarii și lăutarii nu așteptau decât un semnal, ca s-o ia la goană.

Semnalul acesta — care mări reputația de om drept a lui Codin — fu dat, în seara aceea, într-un chip cu totul neobișnuit.

Doi marinari englezi, fumându-și liniștiți pipa, treceau, plimbându-se și privind curioși în dreapta și în stânga. Dumnezeu știe ce vânt blestemat îi împinsese prin partea locului, fiindcă strada prostituatelor, singura pe care o frecventau marinarii străini, era destul de departe de mahalaua noastră.

Doi ticăloși din grupul celor din Atârnați se desprinseră, pentru a provoca pe englezi. Aceștia se opriră și salutară cuviincios.

— Și așa, hai?… Ați venitără pe la noi, ca să arătați gagicilor noastre mutrele voastre de herari!

Marinarii, neînțelegând nimic, se priviră mirați. Atunci Codin se ridică, cu o semeție care mă înfioră. Zgomotul încetă ca prin farmec. În mijlocul unei tăceri de mormânt, el tună către dușmanii lui:

— Dacă haitele voastre se leagă de străini, aici la mine, vor avea de-a face…

Nu-și termină vorba, și englezii erau la pământ, dar, în aceeași clipă, bâta lui Codin cădea în grămadă ca un trăsnet. Cât ai clipi din ochi, nu mai puteai să vezi nimic: birjarii plesniră din bice, țiganii din amândouă bandele și marinarii, cu revolverele în mâini, o rupseră la sănătoasa. În mijlocul drumului, o movilă de trupuri omenești se înnodase cu furie, învăluită într-un nor de praf, ridicat de frământarea picioarelor. Ciomegele trosneau, cuțitele cădeau din mâini zdrobite: alte cuțite rămâneau amenințătoare, gata să se înfigă în inimă sau în burtă. Adversarii dezarmați se rostogoleau într-un corp la corp înverșunat. Mamele și soțiile bătăușilor din mahala le săreau în ajutor și loveau la nimereală.

Atenția tuturor era însă, atrasă de lupta dintre Codin și unul din cei doi șefi atârnățeni. Acesta din urmă era departe de a fi de talia potrivnicului său. Îl ținea totuși în respect cu ajutorul unei bâte lungi și înspăimântătoare, în vârful căreia se găsea o piuliță de osie.

Bătaia se desfășura pe locul manejului și, după un sfert de ceas, nu se mai aflau în picioare decât cei doi fruntași. Răniții zăceau la pământ, printre pălării, haine, cuțite și ciomege frânte. Mai era unul care lupta din greu: amicul Alexe. Secătură, el ținea piept unei alte secături, când, deodată, strigă rugător:

— Codine!… Mă omoară!

Codin sări în lături, se întoarse și croi adversarului lui Alexe un ciomag în spinare. Omul gemu și se prăbuși, dar, în aceeași clipă, ghioaga cea ferecată cu înspăimântătoarea piuliță lovea năprasnic pe la spate în capul lui Codin, ocrotit, din fericire, de pălăria de postav, înfundată până pe urechi.

O secundă, crezui că văd pe Codin prăbușindu-se… Dușmanul credea și el același lucru, căci, cu ciomagul ridicat, aștepta șovăind. Dar Codin nu căzu, ci, după ce se clătină o clipă, amețit, își apucă bâta cu amândouă mâinile și începu s-o învârtească pe deasupra capului, descriind cercuri fulgerătoare. În felul acesta se năpusti asupra rivalului său, care, îngrozit, se retrăgea de-andăratelea, învârtind și dânsul ghioaga. La un moment dat, cele două bâte se izbiră cu putere. A atârnățeanului zbură în vânt. A lui Codin se rupse. Și pe când cel dintâi se punea pe-o fugă de-i sfârâiau călcâiele, cel de al doilea, trăgând cuțitul, se luă după el. Atârnățeanul alerga în zigzag, cu pași mici și iuți, pentru a-l înșela pe Codin, care, cu salturi de gorilă, îl urmărea de aproape, întinzând cuțitul gata să-l înjunghie și suflându-i în ceafă duhul morții.

Înțelesei numaidecât că, din toată lumea aceea care privea pe la porți, nu se va găsi nimeni care să sară și să scape un om de la moarte, nimeni care să evite unui fost ocnaș o nouă osândă. În această fugăreală ucigașă, cele două victime ale vieții își pierduseră înfățișarea omenească. Codin, cu ceafa și cu urechea dreaptă plină de sângele care curgea din pălărie, cel urmărit, cu fața albă ca ceara, cu gura deschisă, cerșea din ochi îndurare. Iată că, tocmai când treceau pe dinaintea trotuarului meu, îl văd pe Codin că întinde brațul și lovește. Un singur strigăt ieși din piepturile tuturora. O femeie însărcinată leșină… Dar cuțitul nu face decât să sfâșie haina, de sus până jos, cu căptușeală cu tot — și acum, cu cele două pulpane fâlfâind în vânt, cel gonit alerga cu ultima deznădejde, gâfâind, clătinându-se.

De data asta, Codin nu va mai spinteca haina, ci chiar șira spinării. Și parcă-l văd pe Codin în lanțuri, dus între baionete la Palatul justiției, unde-l vor judeca „domnii aceia cari nu tutuiesc".

Un gând mă fulgeră! Și la apropierea celor doi îndrăciți, mă trântesc la pământ în picioarele lui Codin. Gheata lui grea îmi izbește trupul, și Codin cade cu capul în țărână, în timp ce eu țip mai tare decât era nevoie, țip, înainte de a fi lovit.

Mă uit după cel urmărit: e departe, fuge și întoarce capul fără să înțeleagă nimic, fără să-și creadă ochilor, iar eu sunt tare bucuros că el e departe. Înainte de a se face nevăzut după colț, omul își întoarce din nou capul, și din nou nu înțelege nimic. Mulțimea împestrițată, mișunând în fața porților și mută de spaimă, nu pare să înțeleagă nici ea ce s-a petrecut.

Era totuși cineva care înțelegea.

Stam amândoi întinși la pământ, eu, ținându-mi coasta unde mă lovise gheata; Codin, scoțându-și cu greutate pălăria și constatând că, dedesubt, nu mai era păr, ci un calup rotund de piftie roșie. El începu să ia cu amândouă mâinile bucăți de sânge închegat, pe care le aruncă în praf. Apoi, pipăindu-se după cap, mă privi drept în ochi. Fața lui, asudată și mânjită de sânge, semăna cu aceea a unui înecat scos din apă și lăsat la aer, pe mal, atât îl congestionase mânia și îl făcuse de nerecunoscut. Ochii, injectați și ieșiți din orbite, priveau, cu acea fixitate turbure pe care o au câinii turbați. Descleștându-și cu greutate fălcile înțepenite de ură, spuse:

— Ai văzut tot?…

Îi răspunsei afirmativ, coborând pleoapele.

— E vina mea?

Făcui semn din cap că nu. Nu puteam vorbi, de groaza celor ce vedeam în jurul meu. Trei trupuri zăceau, de la începutul încăierării, fără să mai dea semne de viață.

Codin își luă cuțitul și se ridică cu greu. Cercetarăm pe cei trei răniți de moarte: doi dintre ei erau în agonie: al treilea, cu fața la pământ, într-un lac de sânge, avea ochii închiși, iar obrazul stâng se rezema pe praful moale. Arătându-mi-l cu degetul, Codin spuse:

— Acesta nu mai are nevoie de nimic! Ceilalți îl vor urma înainte de apusul soarelui.

Mortul era un flăcău din mahalaua noastră, prieten devotat al lui Codin: cei ce trăgeau să moară făceau parte din ceata atârnățenilor.

Ne îndreptarăm spre bulevardul Cuza, unde Codin voia să ia o trăsură și să se ducă la un doctor. Depărtându-ne de Comorofca, îmi aruncai încă o dată ochii pe câmpul de bătaie. Mulțimea începuse să se adune cu teamă, dar nu vedeai nici un om de la poliție, nici o ambulanță.

Omenirea e liberă să se omoare…

Codin se însănătoșise, când ancheta oficială, după ce ascultase pe toți martorii groaznicului măcel, îl scosese din cauză. Mă plimbam acum cu Codin în văzul și cu știința tuturor: un mânz însoțind un elefant!…

Și iată că se zvoni într-o dimineață, că holera, care bântuia în Rusia, pătrunsese pe Dunăre până la Reni. Neliniștea fu mare, autoritățile își aduseră, în fine, aminte că mahalaua Comorofca era un focar de infecție și trimiseră agenți sanitari, însărcinați s-o înece în var și în acid fenic.

Mama voia să mă trimită la țară, la unchii mei, dar m-am împotrivit: Codin mă atrăgea mai mult decât Baldovineștii. Prietenul meu își bătea

acum mama în fiecare seară și o arunca noaptea în stradă. Cum era foarte cald, ea stătea acolo până la ziuă, ghemuită pe pietroiul din fața porții.

Dimineața, când pleca în port, Codin o găsea dormind, îi mai dădea un picior și o lăsa gemând.

Eram foarte mâhnit de o asemenea cruzime. Explicația pe care o da mahalaua era că mama Anastasia avea pământ și că fiul ei o bătea ca să-l vândă. Povestea aceasta nu-mi ajungea, iar Codin nu-mi dădea nici o lămurire. Femeile, până și mama, vorbeau de aceste schingiuiri, cu o liniște înspăimântătoare: se obișnuiseră. Ele se mirau, mai curând, când auzeau că mama brutalizată dormise o săptămână în odaia ei. Această neîndurare se datora, mai mult faptului, că mama Anastasia era sălbatec de tăcută. Vecinele spuneau că nici nu știu cum îi e glasul. Zgârcită până la dezgust, închisă la suflet și dușmănoasă, ea umbla veșnic numai prin mijlocul drumului, pentru ca să evite orice atingere cu alți oameni. O vedeai strecurându-se printre căruțe și trăsuri, pipernicită, slabă ca o arătare. Nimeni nu știa unde se duce, nici de unde vine. Cu toate că-i scotocea adesea boarfele, Codin nu găsise niciodată la ea nici măcar cu ce ai fi putut cumpăra un cățel de usturoi. Când era aruncată afară, ea urma supusă pe femeia, care binevoia s-o adăpostească o noapte și să-i dea o Strachină de ciorbă. Dar, a doua zi, aceste femei erau pentru ea niște necunoscute. Ținea veșnic ochii la pământ, ca să adune cuie ruginite, cârpe, cioburi și cutii goale de chibrituri. Când o întreba cineva:

— Bine, Anastasio, de ce nu vinzi ceva pământ?

Răspundea neschimbat:

— Fiecare le știe pe ale lui.

Când se zvoni de holeră, Codin începu s-o ia din scurt. Și era ceva hazliu! Cu nasul lipit de gardul care despărțea curțile noastre, vedeam tot ce se petrecea la ei. Codin sosea, își găsea mama pe prispă și îi dădea câteva picioare: apoi, ridicând-o de ceafă, aproape numai cu două degete, așa cum faci cu motanii râioși, o arunca în uliță. Ai fi zis că fiecare din ei își făcea o datorie zilnică: el, de a-i distribui porția de lovituri și de a o azvârli: ea, de a se afla la postul ei pentru a „încasa", a geme puțin și a se așeza pe pietroi. Nici un cuvânt, nici un țipăt mai tare, nici o explicație. Fiecare știa despre ce era vorba.

Mama nu se amesteca niciodată în treburile altora: dar, într-o seară, gândindu-se poate că este de datoria ei, se întoarse însoțită de Anastasia. Aceasta o urma ca un biet animal și, în bucătărie, se ghemui tăcută într-un

colț. Nu cunoșteam încă expresia ochilor ei, și încercările mele de a-i privi au fost zadarnice. Ea stătea cu capul în jos, ca o tâmpită, aruncând în jurul ei priviri piezișe.

Deși lampa ardea aproape de colțul în care se așezase Anastasia, nu puteam totuși să văd decât gura ei, cu buzele tivite și ascuțite, ca o târtiță de găină. Mama îi dădu să mănânce puțină ciorbă, apoi, apropiindu-și scaunul de ea, îi spuse:

— Te chinuiești de pomană, biată Anastasio! Ai face mai bine să vinzi pentru fiu-tău câteva pogoane de pământ, ca să te lase în pace. Știam că nu răspunde niciodată decât prin fraza ei unică, dar spre uimirea noastră, vorbi — și ceea ce spuse fu groaznic. Abia mișcându-și buzele, cu voce spartă, ne privea cu ochi de bufniță:

— Spui că aș face bine să vând… Să vând, să vând… E ușor pentru voi. Eu îți spun că băiatul tău ar fi făcut mai bine să-l lase pe ocnaș să ucidă în ziua aia… Ar fi fost acum la ocnă… Scăpam de dânsul.

Schimbai cu mama o privire plină de spaimă. Nu ne venea să credem ochilor. Mă cuprinsese o furie nebună, îmi venea să-i arunc lampa în cap, dar iată că, în chenarul negru al ușii deschise, apăru Codin. Mama îi sări înainte, pentru a nu-l lăsa să se apropie de bătrână. Neclintită în fața lui, privindu-l drept în ochi, îi spuse:

— Codine!… N-ai s-o atingi în casa mea, decât trecând peste mine…

Codin, cu capul gol, în papuci și în cămașă, plecă fruntea și-și lipi bărbia de piept, în semn de încuviințare. Pe urmă, ridicând capul:

— Mamă Joițo! N-am venit să mă ating de ea, ci ca să-ți spun să nu ții sub acoperișul dumitale pe nemernica asta! Nu e o mamă, e ciuma…

— Te-a purtat în pântecele ei, Codine! Îl întrerupse mama.

El își duse mâna la frunte.

— Nu-mi mai aduce aminte!… Mi-e rușine!… M-a nutrit cu venin. Și plecă, ascunzându-și fața cu mâna.

Mama se întoarse către „ciumă".

— Nenorocito! Te va omorî!… Ai să vezi!

— Nu-i nimic! Dar pământ nu vând!

— Și ce vrei să faci cu pământul? Tot lui o să-i rămână, după moartea ta!

— Nimic!… N-o să-i rămână nimic!… Am dat tot bisericii, tot, na!…

Făcu cu tifla către ușă. Atunci mama o dădu afară și Anastasia se duse să se ghemuiască pe pietroiul ei.

De câteva zile, Codin se pregătea să se ducă la vânătoare de rațe și gâște sălbatice, foarte departe, în tufișurile mlăștinoase. Avea o pușcă frumoasă cu „încărcătură centrală" și-mi lăsa gura apă, când îl priveam fabricându-și cartușele. Dar erau greutăți mari de înfruntat: trebuia să pleci de cu seară, să te culci în baltă, să străbați kilometri de mărăcini și de ape stătătoare, în care mișună lipitorile și țânțarii. Căci, în timpul ouatului, când păsările se adăpostesc în sălciile noastre, vânatul este oprit, iar atunci când el este îngăduit, ele părăsesc meleagurile noastre și se duc la dracu în praznic, unde puțini vânători îndrăznesc să le caute.

— Este țara nufărului alb și a murelor sălbatice, catifelate, mari cât cireșele… Îmi spuse Codin, făcând cu ochiul.

Nu trebuia mai mult, ca să-mi pierd capul: și seara, o înștiințai pe mama că a doua zi, voi însoți pe Codin la vânat. Ea știa că ar fi fost zadarnic să se împotrivească. Cu toate că eram un băiat cuminte și mă înțelegeam cu mama în toate privințele, pentru anumite lucruri, eram neînduplecat. Dânsa opuse mai întâi o slabă rezistență, apoi cedă.

Vânătoarea în bălțile mari poate să țină mai multe zile — totul depinde de noroc. Plecarea vânătorului constituie o frumoasă manifestare de mândrie: pușca, sacul de vânat, cartușierele, sacul cu hrană, păturile, toate acestea sunt pline de vanitate și de făgăduieli. Copiii mahalalei formează o companie de onoare, care întovărășește pe vânător, o bună bucată de drum. La întoarcere, îl pândesc și îl primesc cu sentimente deosebite: dacă sacii sunt plini de vânat, îl ridică în slavă, dacă, din nenorocire, sunt goi, îl întâmpină cu ostilitate și batjocură.

Onorurile plecării, Codin le primi în fața cârciumii Anghelinei, de unde își luă provizia de băutură — apa din bălți fiind nesănătoasă. Apoi ne duserăm să luăm un câine, care, bucuros, sări pe Codin, ca și cum ar fi fost stăpânul lui. La căderea nopții, barca noastră plutea departe, pe Filipoiu, pe care-l părăsi îndată, pentru a intra pe un „braț" mic, foarte îngust. Codin cunoștea bălțile, cum își cunoștea buzunarele. Alunecam pe sub sălcii stufoase, care ne ascundeau cerul înstelat, singura călăuză în aceste meleaguri. Totuși, Codin vâslea fără șovăire. Uneori, apele fiind mici, barca atingea fundul. Atunci înaintam agățându-ne de ramurile sălciilor, sau împingând cu lopețile în maluri și, când nici asta nu mai folosea la nimic, Codin se cobora în apă până la genunchi și trăgea barca.

— Ei drăcie, apele sunt mai mici decât credeam!… Dar nu trebuie să ne supărăm pentru atâta lucru. Dacă cerul rămâne senin, va ieși în curând luna

plină… Atunci va fi mai plăcut și mai ușor de înaintat.

Curând sălciile se răriră, cerul se arătă în toată frumusețea sa nocturnă și întinderi de pământ, mari și întunecate, se deschiseră în fața noastră. Ne găseam într-un adevărat labirint de canaluri naturale, mirosind a nămol și a pește. Trebuii să mă cobor și eu, pentru a ușura barca: și, în timp ce Codin trăgea de lanț, eu mă desfătam alergând desculț pe huma moale ca un covor, alături de „Tigruș" pe care-l țineam de curea.

După numeroase cotituri, dădurăm, în sfârșit, de un lac mare și adânc, în care eram fericiți să putem pluti în voie. În tăcerea ușoară a pașnicei nopți de iulie, gustam, pentru întâia oară, plăcerea rară de a mă simți pierdut în imensitatea bălților, de a nu auzi alt zgomot decât plescăitul lopeților, salturile peștilor la suprafață și țipătul bufniței în întunecimea nopții.

Discul aprins al lunii pline se găsea deasupra orizontului, când, Codin, încărcat cu uneltele de vânătoare, iar eu ținând câinele, părăsirăm barca pentru a merge pe uscat, către cuibul gâștelor și al rațelor sălbatice.

În fața noastră, mare cât pământul, se deschidea nesfârșita întindere a stufărișului, legănată de adierea ușoară și caldă a unui vânt de vară — haosul acesta în care domnesc lupul, vulpea, miriadele de țânțari, în care cel mai tare, fără nici o opreliște, îl sugrumă pe cel mai slab: unde lipitoarea e iute ca un șarpe; unde gustoasele mure și strălucitorul nufăr nu sunt atinse decât de adierea vântului, și de unde se ridică, în înfiorarea nopților de vară, dumnezeiescul cântec al broaștelor, verzi ca frunza lată pe care stau pitite. Merserăm kilometri întregi pe un teren mărăcinos, sâcâiți de zgârieturile pe care ni le făceau rugii spinoși, ale căror mure ne cădeau în mână. Străbătuserăm câteva bălți, adânci până la piept, deschizându-ne cu greu drum prin desișurile de stuf și rogoz, cu frunzele tăioase și pline de mâzgă.

Auzit de aproape, în noaptea uimitor de luminoasă, mărețul cântec al broaștelor întrece în frumusețe toate emoțiile care ar putea să-ți înalțe sufletul. Codin îmi arătă păpurișul plecându-și Spicele flocoase, care păreau că ascultă concertul și mulțumesc lui Dumnezeu.

— Am ajuns!

Codin își aruncă povara la pământ.

Ne aflam la marginea unei întinderi de apă, care cuprindea mai multe zeci de hectare, cea mai mare dintre toate cele pe care le Străbătusem. Celelalte maluri, hăt departe, abia se zăreau în lumina lunii.

Codin scoase din sac o mică seceră și, intrând în stufăriș, începu să taie cu înfrigurare.

— Ce faci cu atâta stuf? Întrebai.

— O insulă, mânzule, o insulă și o colibă, pentru a înșela vânatul. Ai să vezi numaidecât… Adună-l, dacă vrei, grămadă la un loc. Când voi termina, voi face snopi.

Ceva mai târziu, într-un loc mai puțin adânc al lacului, se putea vedea un ostrov făcut din șase straturi de snopi, așezați ca o stivă. Coliba, făcută de asemeni din stuf, ne ascundea. În loc de tavan, cerul. Aceasta era pânda.

— Vânatul pe care-l vom doborî, murmură Codin, e foarte șiret. Rațele sălbatece se hrănesc într-un loc și se odihnesc în altul. Dimineața le vezi fugind dinaintea zorilor: seara, dinaintea asfințitului. Este un veșnic du-te-vino între aceste două ținte. Atunci numai, poți să le lovești, căci, în stufărișul lor, se cufundă la cel mai mic zgomot. Și nu numai atât! Dacă trec deasupra desișului, zboară mai sus de bătaia puștii. Mă vei întreba: dacă e așa, cum le dobori? Uite cum, frățui: aceste dihănii pier ca și noi, prin slăbiciunea lor! Când apele sunt străvezii, le place să se privească în luciul lor și zboară jos de tot. Așa că, dintr-o pândă, le împuști ușor. Înțelegi acum pentru ce toată această osteneală?

Marea întindere de apă, vibrând ca argintul viu în lumina lunii și înconjurată de maluri tainice, mă făcea să cred că un nou potop înecase lumea și că noi eram singurele ființe rămase în viață. Un val de fericire mă năpădi, o nevoie de-a striga, de-a plânge sau chiar de-a mă arunca în apă.

Tremurând de emoție, apucai mâinile lui Codin care râdea, arătându-și dinții săi frumoși, și-i spusei:

— Te iubesc, Codine!

— Știu că mă iubești, Adriene!… Și sunt mâhnit că te aud spunându-mi-o.

— De ce mâhnit, Codine?

— Mâhnit, fiindcă n-ai cinci sau zece ani mai mult, ca să ne facem frați de cruce.

— Dar ai un frate de cruce, pe Alexe.

Codin oftă din greu și fața i se întunecă:

— Alexe nu-i un adevărat frate de cruce… Am făcut asta din prostie, dar n-are nici o valoare. Alexe e ca și ceilalți, cari se tem de mine și fac pe mâța blândă, fiindcă sunt puternic. Dacă mâine n-aș mai fi, hei! m-ar scuipa în obraz. Alexe cel dintâi. L-am ales pe el de ciudă, din disperare și fiindcă știe să cânte frumos. El m-a ales din mândrie, ca și frumoasa Irina, căreia îi place să se numească iubita lui Codin, dar, dacă nu i-ar fi așa frică de el, l-ar

înșela chiar în noaptea asta! Își ridică fața către discul argintat de pe cer, care i-o lumină, și vorbi cu amărăciune. Prietene Adrian!… Un frate de cruce este altceva!… Ceva care poate nici nu există… Un frate de cruce este cineva prin el însuși, nu prin altul, și atunci dragostea sa e mare, dezinteresată, scumpă inimii noastre! Căci vezi, făcând servicii, este ușor să te faci iubit. Dar, iată, am ajuns să mă întreb: acest cineva prin el însuși poate el să iubească cu o dragoste puternică?

Codin își șterse fața cu mâna, apoi își aprinse o țigară. Era încurcat, neștiind dacă înțeleg. Îmi spuse:

— Îți voi explica, cum se întâmplă între oameni. Ai auzit spunându-se că am omorât un om, acum doisprezece ani, în sălciile din fața Ghecetului: acela fusese fratele meu de cruce. Înainte de a fi dușmani de moarte, ne-am iubit…. Eu, mai ales, eram pentru întâia oară iubit de un prieten. Aveam șaptesprezece ani, ieșeam dintr-o copilărie de câine huiduit. Sunt fiul a două râme! Părinții mă băteau și mă trimiteau să fur lucruri de nimic: o traistă de grâu din port, sau o găină de la vecini, în loc să-mi mulțumească, îmi spuneau că sunt așa de urât că aș putea să fac să lepede o femeie borțoasă. În stradă, copiii mă mângâiau la fel, dar asta nu ținu decât până ce împlinii eu paisprezece ani, apoi fu rândul meu, să-i mângâi în felul meu! Atunci sângele mi se otrăvi cu veninul tuturor șerpilor de pe pământ! De îndată ce vreunul mai îndrăznea să vorbească de urâțenia mea, pe loc îi rupeam coastele. Cred că tata a murit de mâna mea. Atunci se ivi Tănase în drumul meu și mă iubi din primul moment. Era frumos ca Alexe, însă puternic și mărinimos. Amândoi aveam optsprezece ani. Ah, frate Adrian, ce mare lucru e să te iubească un om! Când, pentru prima oară, primii sărutul său de prieten, lumea parcă își schimbă înfățișarea. Nu mă mai băteam aproape deloc, răbdam să mi se spună că sunt urât! Ne făcurăm frați de cruce și ne iubirăm fără interes — nu, nu mai încape îndoială. Dar, opt luni mai târziu, gelozia pe care o simți din cauza voiniciei mele, îi turbură sângele. Tănase căpătă ochi pizmuitor. Nu mă mai săruta. N-am spus nimic, l-am iertat. Ca să-l fac să-și revină, îl iubeam mai mult și mă feream să par mai tare decât el. Căci din pricina asta mă ura. Cu toate astea, din zi în zi se depărta mai mult, până ce, odată, mi-aduc aminte cu groază, buzele acelea pe cari le sărutam cu sfântă iubire de prieten, de frate, mi-au spus: „Bot de maimuță". Am plâns atunci pentru întâia oară în viața mea. Iertai, totuși. Dar Tănase aluneca, aluneca mereu. Acum nu mai era nimeni care să știe să râdă de

urâțenia mea mai cu haz decât el. În cele din urmă, încercă să mă bată. Mă stăpâneam.

Și iată că, fratele meu Tănase veni într-o noapte, întovărășit de trei ticăloși, să mă surprindă dormind în desișul din sălcii și să mă omoare. L-am omorât eu.

Ascultă acum judecata oamenilor: m-au achitat și, cu toate astea, eram un ucigaș, pentru că aș fi putut rupe o cracă dintr-un pom și să-l gonesc! Dar am vrut, am vrut cu tot dinadinsul să-l omor pe Tănase, și l-am omorât! Dimpotrivă, domnii judecători m-au găsit vinovat, doi ani mai târziu, când am ucis pe omul pe care l-am prins în așternutul iubitei mele! Ehei!… Aș fi omorât atunci chiar și pe Dumnezeul ăsta care cârmuiește lumea așa de rău. Tu, Adrian, care nu știi ce este suferința iubirii înșelate, să știi că ea e mai rea decât foamea care-ți sfâșie mațele, mai rea decât arsura fierului roșu, mai rea decât moartea!… Eu eram cel ucis atunci, și tot pe mine m-au trimis la ocnă! Să-ți intre asta în cap, Adrian, și să-ți aduci aminte totdeauna: oamenii nu pot să iubească: oamenii nu știu să facă dreptate!…

— Eu pot să te iubesc, Codine, spusei. Vreau să fiu fratele tău de cruce!

Codin îmi mângâie părul. Părea dureros de mișcat, rămase multă vreme fără grai, pe urmă zise:

— Și eu cred, Adrian, că numai tu ai putea să iubești un ocnaș și să faci dintr-un ucigaș un om bun: dar ești prea mic, ca să-ți legi cuvântul. Afară de asta, știi că frații de cruce își fac cu cuțitul o cruce mică pe brațul stâng și fiecare soarbe sângele care vine din inima fratelui său. Îl pedepsesc cu moartea pe fratele care mă trădează, după ce mi-a băut sângele.

— Ei bine, Codine, voi bea din sângele tău și mă vei pedepsi cu moartea, dacă te voi trăda.

Codin sări ca o fiară sălbatecă, făcând să se cutremure insula noastră! Câinele lătră. Stând jos, îl văzui că-și ridică brațele către cer. Crezui că mâinile lui vor atinge luna. Se bătu peste frunte cu putere:

— Dumnezeule atotputernic! tună el, deschizând brațele. Tot face să fii om, chiar când ai un bot de maimuță, dacă poți să te faci iubit într-atâta de un copil!

Tăbărând pe mine, îmi strivi umerii cu palmele lui grele, îmi luă capul între mâini și mă privi drept în ochi. Mă privi și îl privii — și niciodată n-am văzut un om mai frumos decât era Codin în clipa aceea…

— Prietene! strigă el, vei avea curajul să mă lași să-ți zgârii brațul, pentru ca să gust sânge nevinovat?

— Da!… Uite, taie!…

Și întinsei brațul stâng: eram nespus de fericit. Se piti în fața mea și, fără să mă slăbească din ochi, scoase cuțitul… Îl ținu o clipă în așa fel, încât crezui că mi-l înfige în piept… Cuțitul luci sub ochii mei… Nu mișcam.

— Taie, Codine!

Atunci, ținându-și răsuflarea, își scoase pălăria și se închină de trei ori. Îmi luă mâna stângă care ardea. Cu dreapta așeză vârful cuțitului înăuntrul și în mijlocul antebrațului și așteptă… Surâsei feței lui, redevenită sălbatecă:

— Râzi, Codine, râzi tare și taie!

El râse cu toată minunea dinților săi, de albeața porțelanului. Și, în timp ce ochii stăteau înfipți într-ai mei, simții pe braț o mică arsură, o ușoară tăietură făcută în cruce. Mâinile lui Codin căzură tremurând, buza de jos începu și ea să tremure, ochii noștri se opriră asupra rănii: o cruce neregulată care sângera ușor. O privi țintă, speriat… Pe urmă își înclină capul peste brațul meu, buzele începură să sugă, căldura lor îmi făcu rău…

Codin rămase așa multă vreme… Nu mai mișca… părea adormit. Capul și trupul său formau un morman inert. Atunci îl sărutai pe creștet, așa cum deseori sărutam capul mamei. El se ridică, ochii îi luciră în întunericul care începea să se risipească. Aproape mașinal, luă cuțitul și dădu două lovituri violente în antebrațul lui voluminos. Sângele țâșni din tăietura în cruce. El apropie rana de buzele mele:

— Bea, frate, și inimioara ta va ști ce este iubirea unui ocnaș — după cum a mea va duce cu ea în groapă iubirea unui copil… Băui sângele lui Codin, în timp ce Tigruș ne privea cu ochii lui nerăbdători.

Frumoasa noapte se sfârșea.

La primele licăriri ale zorilor se iviră cârduri de rațe, zburând foarte jos. Codin trase câte două focuri în fiecare cârd, și patru din ele se prăbușiră în lac, de unde câinele se duse să le aducă. Pe urmă veniră gâștele, dar acestea, rănite numai, scăpară. Nagâții, care se apropiară cu zgomotul lor caracteristic, ne lăsară șase bucăți. Soarele începea să dogorească, țânțarii erau grozav de răi. Pe la zece ne întorceam în port, spetiți, plini de noroi, bășicați, dar bogați de slavă și de frăție.

Era duminică, portul pustiu. O luarăm prin „Vadul Comorofcei". Copiii ne recunoscură, și Codin le arătă vânatul. Aceasta fu de-ajuns, pentru ca toată hărmălaia să se ia după noi. Dar mie îmi era rușine ca, duminica, să mă arăt atât de murdar în văzul tuturor. Îl rugai pe fratele meu s-o luăm pe

la abator. El se supuse, cu toate că pe drumul acesta se găsea casa Irinei, frumoasa lui ibovnică. Aceasta, ca toată mahalaua, trebuia să fi ieșit în poartă.

— Dacă mă vede în zdrențele astea, o să-i par și mai urât decât sunt, glumi Codin.

Atunci, un copil apropiindu-se de el, spuse în râsul tuturor:

— Știi, Codine? De cum s-a luminat, „Cotoiu" a venit să dea târcoale pe la ferestrele Irinei. Trebuie să mai fie și acum p-acolo.

„Cotoiul" era porecla unui băiat de viață, veșnic îndrăgostit, haimana nocturnă și înduioșător de caraghios. Trântelile pe care le mâncase în cariera lui amoroasă erau nenumărate, iar răbdarea cu care le încasa era proverbială. Irina, singură, temuta iubită a lui Codin, fusese până acum scutită de serenadele lui.

Mă gândii să nu se întâmple ceva:

— Codine, îl rugai, făgăduiește-mi că nu-l vei bate!

— Ah, oftă el, îți făgăduiesc, frățioare! Dar să știi că prin femeie are să piară Codin. Uite cum mi se urcă sângele la cap…

Îl strânsei de mână:

— Nu uita că acum suntem frați de cruce! Nu trebuie să mai ucizi!

Când ne apropiarăm, Codin depărtă copiii și aruncă o privire asupra locului. Casa Irinei era a treia din colț, aceea unde dusesem biletul la prima noastră întâlnire. Codin se îngălbeni: „Cotoiul" era acolo, împopoțonat ca un mire, cu pălăria pe o ureche și, acompaniat de lăutar, cânta:

Foaie verde de salcâm, Nu-mi place omul bătrân, Nici voinicul ce bea apă, Nici să merg vara la sapă Ci seara și dimineața Să mă ție puiu-n brațe.

Prin „bătrân“ „Cotoiul“ înțelegea pe Codin, care nu mai era ca el, flăcău.

Din trei salturi de cimpanzeu, Codin fu la spatele lui și-i înhăță de ceafă, pe el și pe țigan. Acesta din urmă se zbătea din toate puterile, ca să se smulgă din mâinile lui Codin, rugându-se să-i dea drumul.

— Ție nu-ți voi face nici un rău! strigă Codin. Ba chiar am să te și cinstesc, ca să-i cânți, acuși, același cântec!

Și-i târî pe-amândoi în curtea lui. Priveam prin gard. Cu biciul în mână, Codin îl silea pe „Cotoiul" să se dezbrace. Acesta era deja în cămașă și izmene și se ruga să nu-l facă de râs, dar Codin îl biciuia:

— Haide, gura!… Aș fi putut face să-ți aduni măselele din țărână, dar ai noroc!

Când „Cotoiul“ fu în pielea goală, Codin luă un pepene verde, cam de un kilogram, și i-l legă cu o sfoară de organele genitale. Pe urmă, îl scoase pe maidanul Comorofcei. „Cotoiul“ mergea înainte, cu pepenele bălăbănindu-i între picioare. Codin îl urma cu biciul în mână, pe când lăutarul cânta:

Foaie verde de salcâm… Nu-mi place omu' bătrân…

— Până la casa Irinei și înapoi! urlă Codin.

Mahalaua nu încetase bine să râdă de această pățanie, când iată că, într-o bună dimineață a acestei luni de august, se răspândi un zvon năprasnic: un om mort în ajun, fu declarat „mort de holeră“!

Se institui carantina. Curtea holericului fu izolată. În zilele următoare, medicul și internul care veneau să inspecteze mahalaua, ridicară câțiva suspecți. Înainte de sfârșitul săptămânii, doi oameni căzură în plină zi. După trei zile, încă unul. Pe urmă veni catastrofa: toată mahalaua fu contaminată și, curând, întregul oraș. Serviciul sanitar abia putea prididi: aduna holericii, morți sau bolnavi, îi tria la spital și-i îngropa înecați în var. Un îngrozitor furgon negru umbla de dimineață până noaptea. Lua din greșeală pe bețivii care, pentru a „ocoli" boala, nu găseau altceva mai bun de făcut, decât să se îmbete. Când molima fu generală, carantina căzu de la sine și emigrările începură, după pilda celor bogați, care fugiră cei dintâi. Călătoria săracilor nu era prea lungă. Cei din Comorofca se duseră la un kilometru în dosul abatorului, să-și întindă corturile pe un mare platou sterp.

Codin dădu semnalul plecării și avusei cinstea de a trece înaintea Irinei și chiar a lui Alexe. În seara aceea, trei corturi (al meu cu mama, al lui Codin cu Irina și al lui Alexe), la iuțeală înjghebate din prăjini și țoale, erau instalate sub cerul frumos de august, în locul cel mai adăpostit al platoului. Codin ridicase toată tabăra.

În ziua următoare, mai mult de douăzeci de corturi se instalau în jurul nostru. Codin le sili să se așeze cât mai departe de noi.

Cu toate că împrejurările erau tragice, glumele se țineau strună, și cea mai cu haz fu spusă de Codin. Dat fiind că mama lui rămăsese în Comorofca, el spuse într-o zi:

— Veți vedea! Holera o să se sperie de mama și o să dea peste noi. Aș fi făcut mai bine s-o iau aici, ca sperietoare.

Avea dreptate.

Într-o dimineață — a patra sau a cincea zi de la instalare — îl întovărășeam pe Codin în inspecția pe care o făcea zilnic taberei: găsirăm

două femei și un copil cuprinși de vărsături și diaree. Rudele lor îi ascundeau, se rugau lui Dumnezeu și își frecau nasul cu cocoloșul de camfor cristalizat, atârnat de gât, talisman contra holerei.

Codin se răsuci în loc, ca mușcat de viperă, strică într-o clipă cele trei corturi și iată-ne din nou, încărcați ca niște catâri, în căutarea unui alt loc, ferit de holeră.

Alexe avea căruța lui, cu care lucra în port. Aruncarăm, claie peste grămadă, tot avutul nostru și ne duserăm, de data asta, până la marginea platoului, la patru kilometri de oraș, unde se găsea o pădurice de sălcii care se oglindea în Dunăre. În acest adăpost, unde totul părea sălbatic, uitai pe loc, și de holeră, și de usturoiul pe care trebuia să-l mănânc, și de camforul pe care-l purtam la gât, și de oțetul cu care mă frecam. Păduricea de sălcii, cu păsările ei, îmi părea un colț de rai: priveliștea scumpei mele Dunări, în nopțile calde, înstelate și cu lună plină, toate la un loc împlineau un vis al copilăriei mele: o viață sub un cer blând, o colibă, o pătură și o oală pe foc… adică un trai haiducesc, așa cum citisem în cărți.

Și iată că, deodată, mama se moleșește, se întristează, are grețuri și dureri de cap. Codin, mai galben ca mine, își trage două palme și strigă Irinei:

— Dezbrac-o goală, ca pe mama Eva. Freac-o până la sânge. Dar să nu dea dracul să văd că nu faci decât s-o gâdili, că atunci uit că sunt bărbat și-mi aduc aminte numai că ea este mama lui Adrian al meu! Vă voi arăta cum se freacă un holeric! Stăteam afară în fața perdelei cortului și plângeam cu hohote, în timp ce Codin, aruncând înăuntru priviri furișe, abia își stăpânea nemulțumirea. În cele din urmă, spuse:

— Mamă Joițo, dacă nu vrei să lași pe Adrian singur pe lume, acoperă-ți ce crezi că e rușinos și lasă-te în grija labelor mele!

Fără să mai aștepte răspunsul, dădu perdeaua la o parte și, un ceas întreg, mama țipă în mâinile lui Codin, ca din gură de șarpe.

— Bucură-te, Adrian! Se încălzește! Se încălzește! Sângele dă năvală sub piele! E scăpată!…

A doua zi, mama sta jos, nu mai avea grețuri, dar era slabă, căsca mereu și era încă năucită. Codin o mai frecă o dată zdravăn cu oțet și-i puse hainele la fiert. Apoi, încălecând pe calul lui Alexe, plecă la oraș, să aducă merinde.

N-aveam voie să intru la mama și s-o ating. Prin perdeaua dată puțin la o parte, îi văzui capul și picioarele roșii ca focul. Îmi surâse și se rugă lui

Dumnezeu „să scape toată lumea". Plecai să hoinăresc puțin prin crâng. Coborâi povârnișul și o luai de-a lungul fluviului. Deodată, într-un tufiș, găsii o batistă pe care o recunoscui — era cu inițialele Irinei. În locul acela iarba era răvășită și se vedeau mici rămurele frânte. Surâsei, când mă gândii la mutra pe care o va face Codin, când îi voi arăta batista: dovadă că, deși bântuie holera, știa să găsească un loc în care să-și mai uite de griji.

Dar, când ieșii din crâng, cu batista în buzunar, ceea ce văzui îmi dovedi că eram alături de adevăr: într-o râpă mică, ascunsă sub sălciile de pe muche, Irina și Alexe se sărutau cu foc.

Rămăsei împietrit!… Deci nu cu Codin venea Irina în crâng, ci cu fratele lui de cruce!… Repede, dusei batista la loc și plecai fără să fiu văzut.

Sfârșit, cu inima grea de presimțiri negre, urcai povârnișul și venii să mă așez în fața cortului. Mama mă liniști puțin, spunându-mi că se simte mult mai bine. Aș fi voit să plec numaidecât: să nu mai rămân în acest loc, unde erau de prevăzut nenorociri atât de mari.

Irina și Alexe se iviră, fiecare venind pe alt drum. Ah, fețele lor! Ce prost ascundeau taina! Uitându-mă în ochii lui Alexe, pierdui orice încredere în sinceritatea fraților de cruce.

Abia se întorseseră, când un galop nebun, ce se apropia, ne înștiință de întoarcerea grăbită a lui Codin. Cu răsuflarea tăiată, sări jos de pe cal și strigă:

— Serviciul sanitar „umflă“ pe bolnavii din primul lagăr!… Suntem denunțați că am fugit aici, și ambulanța poate să sosească dintr-un moment în altul! Eu o ascund pe mama lui Adrian și boarfele ei… Dacă sanitarii vin în lipsa mea, să le spuneți că suntem trei inși în toată firea și un copil, toți zdraveni!… Înțeles? Nici o vorbă de prisos! Că ăștia descoase ca judecătorii de instrucție! Și, intrând în cortul nostru: Ei, mamă, spuse el râzând. Ai auzit? Poți avea prilejul să faci cunoștință cu furgonul! Cum te simți?

Mama, în loc de orice răspuns, se sculă în picioare.

— Bun! strigă el. Cu toate astea, ca să ocolim îndatoritoarea profilaxie a groapei cu var, vom face amândoi o scurtă călătorie și vom încerca să ne apărăm cu mijloacele noastre.

Spunând acestea, o ridică în brațe ca pe un copil și începu să coboare povârnișul platoului, în timp ce eu îl urmam, purtând în spate hainele încă ude ale mamei.

Cine poate ghici cât de mare îmi fu spaima, când văzui pe Codin îndreptându-se către tufișul cu batista? La gândul numai, că bănuiala ar

putea intra în inima lui Codin, mă îngrozii. Încercai să-l abat:

— Pe-aici, pe-aici! Uite un loc dosit!

— Nu, mânzule, acolo e noroi. Și apoi, avem în fața noastră crângul acesta însorit.

Și intră. Alergai înainte să văd dacă batista mai era acolo. Din fericire, nu mai era. Dar Codin văzu iarba călcată și coji proaspete jupuite de pe o ramură de salcie. Ridică una, pipăi coaja umedă, rămase pe gânduri, aruncă în jurul lui priviri bănuitoare și spuse, uitându-se la mine, turburat:

— Cineva a fost aici de curând… N-ai fost tu?

Răspunsei nu, fără să mă gândesc, dar numaidecât regretai de a nu fi spus da.

— Știi? făcu el către mama. E foarte bine aici, dar culcușul e deja cunoscut, și voi ști în curând de cine. Lupul nu vine numai o dată la stână.

Era gata s-o ia pe mama din nou în cârcă, pentru a o duce în altă parte, când, deodată, ochii lui se pironiră pe iarbă. Se aplecă și ridică dovada neîndoielnică a trădării: Irina, în frământarea ei amoroasă cu Alexe, pierduse gogoloiul de camfor pe care îl purta la gât, prins cu un fir de lână roșie. Codin, înlemnit, ținea ghemușorul între degete, cu un gest și cu o privire care păreau că spun: „Luați! Luați asta!… Mă frige!“ Pe urmă, ochii lui se îndreptară către coji, luă câteva, cu greutatea cu care ar fi ridicat o grindă, și le vârî în buzunar.

Întorși la corturile noastre, Codin se apropie de iubita lui, care vorbea cu Alexe, și își plimbă privirea de mai multe ori de la gâtul gol al Irinei la mâinile lui Alexe, care învârtea o ramură de salcie jupuită. Codin, foarte liniștit, întrebă pe Irina:

— Unde ți-e ghemotocul de camfor?

— L-am pierdut, Codine.

Sanitarii trecură în dimineața aceea și constatară că, în adevăr, toate patru persoane care se aflau acolo erau sănătoase tun.

— Acum, Adriene, putem s-o readucem pe mama ta, spuse Codin, vesel.

— Viu și eu să văd unde-ai ascuns-o? zise Irina, luându-se după noi.

Codin, privindu-mă ca un mucalit, răspunse fără să-și arate fața:

— Ei, de ce nu? Ai putea să vii chiar și matale, frate Alexe.

Codin mergea alături de mine, fumând, tăcut. Jos, la capătul povârnișului, Alexe ne urmă de aproape, în timp ce Irina, încetinind pasul, dispăru în crâng. Codin se prefăcu că nu vede nimic, dar, întorcându-se cu mama, care mergea acum fără sprijin, strigă:

— Ei, Irino!…

— Ce e? răspunse ea din tufișul cu pricina.

Căuta pesemne camforul.

Codin mă privi, ca și cum ar fi vrut să spună: „Ai văzut cum se întoarce lupul la stână?" și întrebă din nou, oprindu-se:

— Ce faci acolo?

— Ei asta-i, fac treabă mică, dacă vrei să știi!

— Dar tu, Alexe, nu-ți vine și ție să faci treabă mică?…

Alexe râse prostește și nu înțelese nimic. Aci se mărgini cercetarea lui Codin, în ziua aceea.

Nu știam ce să cred. La prânz, mâncarăm cu toții împreună, cum făceam din când în când. Codin, căruia de obicei nu-i ajungea un kilogram de fleici, mâncă fără poftă. Se ferea să mă privească și ne spunea năzbâtii. Ne făcea chiar să râdem și reuși să-i adoarmă pe cei doi vinovați, care aveau cel mai mare interes să fie treji. Cu toate astea, pe mama n-a putut-o înșela, iar pe mine și mai puțin.

— Adrian, aici se-ncurcă ițele, îmi zise mama. Codin coace gânduri negre!… Îndată ce mă voi simți mai bine, voi pleca la ineși. Și Dumnezeu să-i aibă pe acești trei nenorociți în paza lui!!…

Mama lăsa totdeauna în grija lui Dumnezeu să descurce lucrurile încurcate, dar eu, frate de cruce cu Codin, gândeam altfel. Mă hotărâi să nu-l părăsesc pe Codin.

I-ar fi plăcut, cu toate acestea, să se depărteze de mine. Se duse singur la umbra unei sălcii bătrâne, unde ne făceam în fiecare zi siesta împreună. De obicei, mă chema: mă dusei acum, fără să aștept să mă strige: nu eram oare frați de cruce?

L-am găsit liniștit, pe gânduri. Râse, știind că îmi place râsul lui.

— Ai făcut bine că ai venit.

Glasul îi era schimbat.

— Voiam tocmai să te întreb ce crezi tu despre acest camfor pierdut și despre aceste coji găsite în crâng?

Scoase din buzunar camforul cu ața și o coajă de salcie, pe care o înfășură în jurul degetului, ca pe-o panglică.

— Cred, îi spusei, că Irina și-a pierdut camforul.

— Ei! Asta-i bună! Din moment ce-l am în mână și după ce ea a mărturisit că l-a pierdut, nu e greu să ghicești. Dar despre cojile astea,

alături de camfor, ce spui tu, hai?…Cojile frate, cojile nuielei jupuite, care e în mâna lui Alexe… Ai văzut nuiaua?

— Da…

— Și ce zici de apropierea asta?

Nu mai putui să rabd fierbințeala ochilor lui sfredelitori și, ca să fug de ei, mă întorsei cu fața în jos, pe iarba moale. Codin făcu la fel, își așeză capul pe brațele încrucișate și, cu nasul în iarbă, mă rugă:

— Spune-mi, frățioare, ce gândești tu de această întâmplare, și te voi crede.

— Dar, Codine, ce vrei să gândesc? Uite, s-au plimbat împreună…

— Ca niște cocoșei, hai?…

— Da… de ce nu?

— Și s-au dus în tufiș, au răvășit iarba, au pierdut camforul, fără să bage de seamă nimic. Și le-au făcut toate astea, frățui, așa, ca niște prieteni?

— Spune-mi, dragul meu… Răspunde… Fă-mă să cred că, ceea ce gândesc eu, nu e adevărat! Și… ușurează-mă, dacă poți, dar nu cu prostii!

Vorbea, ținându-și mereu fața vârâtă în iarbă. Nu departe de noi, sub frunzișul care presăra pete de umbră și de soare, se odihneau mama, Alexe și Irina, fiecare întins lângă cortul său. Pe pulpele goale și bronzate ale Irinei, descoperite până la genunchi, sclipeau valuri de argint viu. Codin, ridicându-și capul și rezemându-se pe bărbie, își aținti ochii-i de fiară pe pulpele acestea nemișcate, și fața începu să i se descompună. Îmi fu frică, o frică nebună, și-i atinsei brațul:

— Codine, frate, ce faci?… La ce te gândești?

Se sculă ca trezit dintr-un vis urât. Stătea acum jos, cu spatele la priveliștea turburătoare. Și, cu înfățișarea îndobitocită, mormăi:

— Adriene… Iaca, eu zic c-ar fi mai bine să rupem legământul nostru. Da…

— Care legământ, Codine?

— Acela pe care l-am făcut în baltă…

— Să nu mai fim frați de cruce, Codine?

— Da… să nu mai fim…

— De ce? strigai eu, rănit.

— Fiindcă nu există iubire frățească pe pământ… Hai, leagă-mă! Mă voi duce în curând să trăiesc cu lupii!

Trăsăturile feței i se liniștiră, dar era palid. Se ridică sprinten. Îl urmai ca un câine. Se îndreptă către Alexe, cu pas iute, și îi strigă vesel:

— Frate Alexe!… Ia înhamă calul! E atâta vreme de când n-am mai băut un pahar la Anghelina!

Alexe se ridică încet:

— E din pricina holerei…

— Ei, Alexe! Holera nu e răul cel mai mare de care suferă biata lume!

În timp ce Alexe înhăma, Codin se învârtea în jurul Irinei, care sta întinsă pe iarbă, cu fața în sus, și îl privea pe sub genele ei mari. Pe urmă, el se aplecă, deodată, și îi jucă deasupra nasului ața cu camforul. Un val de sânge năvăli în obrajii fetei, apoi se făcu albă ca varul. Codin spuse, rânjind:

— O recunoști, scumpo?

Ea întrebă cu glasul gâtuit:

— Unde ai găsit-o?

— Acolo unde ai pierdut-o.

La chemarea lui Alexe, care sta în picioare în căruța gata de plecare, Codin lăsă să cadă camforul peste fața Irinei:

— Păstrează-l, iubito! Poate să-ți slujească împotriva holerei și… ca să semene moartea!

Irina își acoperi ochii cu brațul. Codin alergă către căruță, sări și-l cuprinse pe Alexe de mijloc. Sării și eu și-l cuprinsei, la rândul meu… Cu toți trei în picioare, calul porni la trap.

Nici un copil la joacă, nici un om pe stradă, nici o femeie la poartă. jale… holera…

Căruța se opri în fața cârciumii. Înăuntru nimeni, afară de un măturător de vagoane, pe care holera nu voia să-l scape nici de viață, nici de țuică.

Era răcoare. La tejghea, Anghelina, cam galbenă, cam tristă, nepăsătoare, ca de obicei. Lângă dânsa, pe un scaun, bătrâna ei mamă cârpea, ca totdeauna.

Ne așezarăm în mijlocul cârciumii, în jurul unei mese rotunde. Se aduse vin. Mi se turnă și mie, dar eu nu obișnuiam să beau. Ochii mei nu se desprindeau de Codin, care golea pahar după pahar. Alexe bea și el, dar mai puțin.

Primii litri trecură în tăcere și în nemișcare. Codin întrebă: — Unde e băiatul?

— Holera… răspunse Anghelina.

Acest cuvânt era de-ajuns, ca să arate locul unde se găsea cineva.

Revăd toată scena, așa cum s-a petrecut.

Măturătorul, având păhăruțul pe jumătate gol în fața lui, moțăie cu capul pe piept. Alexe, crezând că va înveseli pe Codin, împroașcă cu vin pe bătrân, care mormăie și-și șterge fața. Codin nu râde: dimpotrivă, se întunecă și mai mult. Alexe râde pentru toți și, ca să arate că este într-adevăr câinele stăpânului său, se duce la căruță și se întoarce cu nuiaua de salcie adusă cu noi.

Codin era cu spatele la ușă și nu-l vedea pe Alexe. Acesta se întoarce la masa bătrânului adormit și trântește o lovitură în masă. Toți tresărim speriați, dar cel mai zguduit e Codin. Ochii săi cad pe vergeaua de salcie. Fața i se îngălbenește. Voind să ia paharul să bea, îl răstoarnă. Alexe, cu nuiaua în mână, se turbură.

— Ți-a făcut atât de rău… când am lovit în masă?

— Foarte rău… m-ai lovit în inimă!… răspunde Codin cu un glas cavernos.

Și cu o privire care nu putea să mă înșele nici pe mine, nici pe Alexe, nici chiar pe nepăsătoarea Anghelina. Codin apucă mâna prietenului său, o silește să pipăie cicatricea mare pe care o avea la ceafă și spune:

— Vezi, Alexe?… Nuiaua cu care ai lovit în masă, mi-a făcut mai mult rău decât ciomagul, care m-a trăsnit aici, în ziua în care te-am scăpat de la moarte.

Alexe, în picioare, își privește prietenul cu uimire și nu știe ce să răspundă, dar, când îl vede pe Codin că se ridică și-l domină cu talia lui de uriaș, frățiorul de cruce își pierde cumpătul. Ochii lui se plimbă de la mine la Anghelina și de la Anghelina la mine, ca și cum ar fi vrut să ne întrebe: „știe?“

— Cu ce cuțit ai jupuit coaja sălciei, frate Alexe? Întrebă Codin, ținând piciorul pe scăunel.

— Cu acesta, îngână Alexe, scoțând cuțitul de la brâu.

— Nu-i făcut să se scalde în sânge, ci în zeamă de ceapă!… Dacă vrei să faci din el o unealtă de temut, trebuie să-i otrăvești vârful și, iată, privește în ce venin!

Își suflecă mâneca și își înfige de un deget cuțitul în braț.

Eu țip, Anghelina țipă, iar Alexe:

— Frate Codine!… Ce ai?

— Ah, frate Alexe! — răspunde acesta, dându-i cuțitul înapoi și lăsând sângele să curgă ah!… ah!… M-a mușcat o năpârcă azi-dimineață!… Anghelino, dă-ne să bem!… Iar tu, Alexe, cântă-ne ceva, cântă, frate!…

Așează-te pe scaunul acesta… Îmi place să te văd stând. Cântă, bunăoară, Drumul de la Pângarați.

Pe fața asudată a lui Alexe, trecu un fulger de fericire: cântecele lui îl îmblânzeau totdeauna pe Codin.

— De ce tocmai cântecul acesta trist? Îndrăzni el să întrebe.

— Uite așa, frate… Ca să-mi aduc aminte de lucrurile uitate.

În timp ce fratele de cruce se plimbă ca un leu în cușcă, în jurul scăunelului, Alexe se așează și începe cu o voce tremurândă:

Drumul de la Pângărați E bătut de dorobanți, Tot ducând la condamnați. Când îi vezi legați în fiare, Îți face mai mare jale. Regină, măria-ta, Ușurează-le osânda.

Codin, cu fața aprinsă, ca în ziua neuitatei încăierări, se apropie pe la spate, răstoarnă capul lui Alexe și-i spune cu o înfricoșătoare duioșie:

— Ah! … frate Alexe! … Îmi place cântecul tău! … Dar cine dracu te-a pus azi-dimineață să tai o nuia de salcie?… Răspunde, frate?… În toate diminețile tăiai tu nuiele de-astea, în timp ce eu mă duceam după merinde? Răspunde!

Cu capul răsturnat pe brațele lui Codin, ochi în ochi, Alexe spune cu voce stinsă:

— Nu înțeleg, Codine…

— Nu înțelegi, Alexe? Dar cojile astea le cunoști?

O zguduitură străbătu tot trupul lui Alexe. Codin a scos din buzunar cojile de salcie și ochii-i s-au roșit de sânge.

Atunci, Codin dă deodată drumul capului și, ca ars, face o săritură înapoi. Alexe, beat de vin și copleșit de grele presimțiri, cade cu fruntea pe masă. În clipa aceasta de tăcere, mi-aduc aminte că mama cârciumăresei vorbi ca pentru ea:

— Doamne!… Iartă-mă!… Am uitat că mâine e vineri, zăpăcită ce sunt!… Și către fiica ei: N-am aprins candela pentru milostiva Sfânta Vineri! Dă fugulița alături și se întoarce cu candela, îi mai adaogă untdelemn, schimbă iasca, aprinde și se pune pe închinat.

Ochii lui Codin se opresc asupra candelei. El stă rezemat de perete, încovoiat și cu mâinile în buzunare. Privirea lui sângeroasă se plimbă de la candelă la umerii lui Alexe. Scoțându-și pălăria, se închină și el de trei ori. Pe urmă, punându-și din nou pălăria pe cap, strigă:

— Cântă, Alexe!… Cântă!… Și tu, Adrian, dă un pahar de țuică bătrânului…

Anghelina toarnă, iau paharul din mâna ei și-l duc măturătorului, în timp ce bătrâna duce candela la locul ei, sub icoană. Atunci, tot ce-am auzit, a fost un geamăt scurt. Pun paharul pe masa bătrânului și când să mă întorc, îl văd pe Codin acoperind cu masa trupului său spatele lui Alexe și, strivindu-l, îl ținu un timp așa, îmbrățișat, apoi îi șopti la ureche, cu glas răgușit:

— Cântă, Alexe!… Cântă, frate…

La început nu înțeleg nimic: văd numai trupul lui Alexe, zbătându-se. Cum nimeni nu spune o vorbă, mă apropii. Codin mă respinge cu totul și, repede, face un salt înapoi.

În clipa asta, sub ochii mei, un val de sânge țâșni din umărul stâng al lui Alexe, care se rostogoli pe podea!… Văd încă și acum, ca printr-o ceață, pe Codin sărind în căruța lui Alexe, și făcându-se nevăzut: pe Anghelina, mută, întorcând spatele celui ucis, iar bătrâna, luând candela Sfintei Vineri, o așeză domol la capul mortului, pe dușumea, și îngenunche alături.

Noiembrie îneca pământul cu ploaia lui de gheață. Mahalaua, scăpată de molimă, își dezmorțea picioarele murdare, înotând prin noroiul maidanului.

Eram singur și mâhnit, cu privirea pierdută deasupra unei cărți, sub lumina lămpii, când, pe la opt seara, un toc-toc ce abia se auzi în geamul negru și ud dinspre stradă, mă făcu să las cititul și să ies.

Mama nu era acasă. În curte, întunerec și potop. Ploua cu găleata. Târându-mi galenții, și cu un sac pe cap, străbătui cu greu până la poartă… dar mă dădui înapoi: Codin, încovoiat, sta în fața mea!…

Nu zăream nimic în obrazul lui: statura însă îmi ajungea. Un val de durere îmi umplu inima.

— Taci! … Vino până la mine!… Șopti el, răspândind o duhoare de mahorcă și de rachiu.

În același timp, mă luă de mână. Mâna lui, mai rece ca a unui mort, îmi îngheță sângele. Dacă n-ar fi fost marea milă ce-mi cuprinsese sufletul, n-aș fi avut prea mare chef să urmez un om căutat de poliție și atât de puțin asemănător cu Codin al meu din vara trecută. Ajuns în curte, spuse:

— Viu din baltă… Din baltă, unde am trăit cu lupii!… Dar lupii au cojoc, iar eu nu. Sunt mort de frig și mai slut ca niciodată. Nu te speria! … Ce vrei?… Toată viața am fugit de sluțenia mea, m-am războit cu ea, dar degeaba. Acum ne-am împăcat, trăim în bună tovărășie.

Intrarăm în odaia lor. Mama Anastasia stătea pe vine și scormonea în focul din vatră. Când îl văzu, se dădu peste cap cu o smucitură atât de caraghioasă, că ai fi zis că-l vede pe dracu în persoană. Într-adevăr, cu barba

lui de două luni, înecat în noroi și acoperit de zdrențe, Codin, așa beat și răgușit cum era, nu mai semăna a om.

Din prag, rânjind ca o fiară sălbatică, mi-o arătă pe mama lui:

— Ia te uită la stârpitura asta! N-am spus eu bine că și holera o să fugă de ea? Și-mi mai face acum ocara să se sperie de mine, când mă vede! Scorpia dracului!

Spunând acestea, se aruncă, în halul în care se găsea, pe patul de scânduri din tindă, în timp ce mama Anastasia își reluă locul la vatră.

— Închide ușa și stai pe scăunel, spuse el. N-am să te țiu mult… Nici nu te-aș fi supărat, dacă amintirea ta nu m-ar fi urmărit mereu… Dar… Înainte de a mă preda judecății oamenilor, mi-am zis… că poate… mai am încă dreptul pe pământ să strâng mâna unui copil, unui frate!… Dă-mi mânuța ta, Adriene… lasă-mă să simt căldura sângelui tău!… Ah, sângele ăsta!… Picătura de sânge pe care am băut-o în noaptea când am vânat în baltă ți-aduci aminte? N-a slujit la nimic… Ea n-a putut nimici veninul pe care l-am primit în vinele mele de la năpârca aia!… Te rog, Adriene, să te gândești totdeauna cu milă la bietul Codin. Căci, deși viața mi-a fost ticăloasă, să știi că totdeauna am căutat să fac binele… Dar n-am întâlnit decât răutate!

Tăcu o clipă. Pleoapele lui grele se luptau din greu să stea deschise. Reluă, vorbind mai mult cu ochii închiși: — Acum, ascultă ce vreau să-ți spun: închipuiește-ți, mi-am pus în cap să mai trăiesc… Să trăiesc, dar altfel… Sunt tânăr… Treizeci și doi de ani… Știu… Crima mea e grea, dar cu bani, boierii vor fi mai de înțeles. Totul este să pot aduce de la București unul sau doi avocați mari, să-i plătesc gras și să-i pun să latre juraților! Ce Dumnezeu! jurații sunt și ei oameni, au mici hatâruri de cerut. Atunci se pun să învârtească codul și răspunsurile. Mâine, în zori, am să pun genunchiul în gât șerpoaicei ășteia, care își prăjește bucile la foc… Și, Doamne sfinte! O să-mi dea nu numai banii pe care îi păstrează pentru popii ei, dar și laptele pe care l-a supt la mă-sa!… Pe urmă… om vedea… De-acum în zece ani, n-o să fim bătrâni!… Poate că mă duc la vreo mânăstire, la Sfântu Munte ori în altă parte. Trăiești bine acolo… În sfârșit!… Vorba e… de… e vorba… să… să…

Codin dormea dus. Îndată începu să sforăie năprasnic, cu gura căscată, o gură mare cât o cană și năvălită de păr lung.

Atunci, o văzui pe mama Anastasia ridicând capul cu asprime. Privirea ei, furișă de obicei, se opri mai întâi asupra gurii lui Codin, apoi asupra mea, plină de dispreț. Începu să umble de colo până colo, luă o oală, o lăsă,

înteți focul și căută ceva pe sub pat, fără să se teamă că-l deșteaptă pe Codin. La urmă, mă privi cu nerușinare și-mi spuse, mai mult din ochi: — Ce faci tu aici? Ia șterge-o!

Mă ridicai, aruncând o ultimă privire asupra lui Codin: n-ai fi putut, într-adevăr, să înnoptezi în aceeași încăpere cu dihania asta cu gura căscată, care sforăia atât de năprasnic. Mă întorsei acasă, străbătând încă o dată noroiul, ploaia și întunericul. Trecuse un ceas. Un ceas plin de simțiri nelămurite: păreri de rău, milă, teamă, suferințe, amintiri din vara aceea dureroasă. Aveam să-i fac unele mustrări. N-am putut, din pricina stării de beție în care se găsea.

Era aproape zece și mama nu se întorsese încă. Ploaia încetase. Atunci, liniștea nopții fu săgetată de un răcnet înspăimântător, de fiară înjunghiată, urmat de un alt răcnet, tot așa de fioros, apoi nu se mai auziră decât horcăituri groaznice.

Trecui în bucătărie, cu gândul să ies în stradă, ca să văd ce s-a întâmplat. Ah, ce fior cumplit îmi străbătu inima!… Horcăiturile, din ce în ce mai slabe, nu veneau din stradă, ci din curte. Mă fulgeră gândul că mama Anastasia l-a omorât pe Codin, cu securea. Nu era cu putință! De unde atâta putere și curaj la stârpitura aia?

Îmi luai repede galenții și sacul, și deschisei ușa. Glasuri de bărbați și de femei, țipete de groază. Curtea era plină de lume, printre care și proprietăreasa noastră. Toți intrau și ieșeau de la Codin, printr-o spărtură a gardului:

— Ce s-a întâmplat? Întrebai.

— Vai, băiatule… fugi, mamă! spuse proprietăreasa, ascunzându-și fața în mâini.

Cineva spuse:

— Mama Anastasia l-a opărit pe Codin cu două kilograme de untdelemn clocotit.

Mă năpustii spre spărtura gardului, dar un om care era acolo, mă opri să trec și-mi spuse cu bunătate:

— Nu intra, micule, nu intra, e îngrozitor de văzut!… Poți să te îmbolnăvești!…

Împleticindu-mă, ca un om beat, cu inima încleștată, cu capul vâjâind, intrai la Codin pe poarta de la stradă. În curte, toți mă împiedecau să văd. Mă urcai atunci pe gard. De acolo zării numai sacul cu care acoperiseră bustul lui Codin, pe jumătate azvârlit afară din odaie. Sacul nu mai mișca.

Alături, pe prispă, mama Anastasia se ghemuise lângă cadavrul fiului ei, cu o lumânare de cinci parale în mână. Îl privea cum privești o râmă. Flacăra lumânării pâlpâia în adierea vântului rece.